

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 23.02.2026.

Kabul Tarihi: 29.04.2026

Article Type: Research article

Submitted: 23.02.2026

Accepted: 29.04.2026

<https://doi.org/10.56448/ataddergi.1895729>

İ. Ersan Bengisu¹

Birinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye ve Macaristan'da Geçiçi Devlet Oluşumları (1918–1921) Karşılaştırmalı Tarihsel Analiz

Öz: Birinci Dünya Savaşı sonrası (1918–1921) Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının çöküşü, geniş coğrafyalarda otorite boşluğu yaratarak yerel düzeyde kısa ömürlü siyasal oluşumların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu çalışma, Türkiye ve Macaristan'da ortaya çıkan ve literatürde "Geçiçi Devletler" olarak anılan yapıları Karşılaştırmalı Tarihsel Analiz yöntemiyle incelemektedir. Bu yöntem, her iki coğrafyadaki oluşumların benzerlik ve farklılıklarını sistematik biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, söz konusu oluşumların tarihsel koşullarını, örgütlenme biçimlerini ve dönüşümlerini yapısal özellikleri çerçevesinde değerlendirirken, "birleşme" veya "ayrılma" gibi amaçsal yönelimlerle sınıflandırmaktan kaçınmaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye'den Cenüb-i Garbî Kafkas Hükümeti, Trakya-Paşaeli Cemiyeti ve şark-ı Kârib Çerkesleri Temin-i Hukuk Cemiyeti; Macaristan'dan Banat Cumhuriyeti, Hucul Cumhuriyeti, Baranya-Baja Cumhuriyeti ve Lajtabánság Cumhuriyeti ele alınmaktadır Kaynak temelini arşiv belgeleri, TBMM Zabıt Cerideleri gibi resmi

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, ersan70s@gmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5625-9394>

belgeler ile Türkçe, Macarca, İngilizce , Almanca ve Ukraynaca ikincil literatür oluşturmaktadır. Karşılaştırımalı analiz, her iki coğrafyadaki geçici oluşumların self-determinasyon söylemine dayanan benzer bir siyasal dil geliştirdiğini, otorite boşluğunda şekillendiğini ve kısa ömürlü olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, toplumsal tabanın genişliği, dış müdahalelerin niteliği ve ulusal tarih yazımındaki konumları açısından belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Geçici Devletler, Karşılaştırımalı Tarihsel Analiz, Türkiye, Macaristan

Ephemeral State Formations in Turkey and Hungary after World War I (1918–1921) A Comparative Historical Analysis

Abstract : After the First World War (1918–1921), the collapse of the Ottoman and Austro-Hungarian empires created a power vacuum across vast territories, leading to the emergence of short-lived local political entities. This study examines these formations, referred to in the literature as "Provisional States" or "Congress Governments," in Turkey and Hungary through the method of Comparative Historical Analysis. The research evaluates the historical conditions, organizational forms, and transformations of these structures within the framework of their structural characteristics, deliberately avoiding classification based on purposive orientations such as "unification" or "secession." The cases examined include. The Southwestern Caucasus Provisional Government, the Trakya-Paşaeli Society, and the Society for the Protection of the Rights of the Near Eastern Circassians from Turkey and the Banat Republic, the Hutsul Republic, the Baranya-Baja Republic, and the Lajtabánság Republic from Hungary The source base primarily consists of archival documents, Grand National Assembly minutes, some other official documents and secondary literature in Turkish, Hungarian, English, and German and Ukrainian. The comparative analysis reveals that the temporary formations in both geographies developed a similar political language grounded in the discourse of self-determination, emerged within the post-war power vacuum, and were short-lived. However, significant differences are observed regarding their social bases, the nature of external interventions they were subjected to, and their positions within subsequent national historiography.

Keywords: First World War, Ephemeral States, Comparative Historical Analyses, Türkiye, Hungary

Extended Summary

Research Problem and Objective

In the period following the First World War (1918–1921), the collapse of the Ottoman and Austro-Hungarian Empires created a profound power vacuum across their former territories, leading to the emergence of numerous short-lived local political entities known in the literature as "congress states" or "ephemeral states." This study examines such formations in Turkey and Hungary through comparative historical analysis, seven cases: from Turkey, the Southwestern Caucasus Provisional Government, the Trakya-Paşaeli Society, and the Society for the Protection of the Rights of the Near Eastern Circassians; from Hungary, the Banat Republic, the Hutsul Republic, the Baranya-Baja Republic, and the Lajtabánság Republic. The research deliberately avoids classifying these entities according to their political aims and instead analyzes their structural characteristics, organizational practices, and historical contexts using six analytical parameters. By addressing Turkish and Hungarian cases not previously examined together, the study aims to fill a significant gap in both national historiographies and contribute to broader debates on post-war state formation and legitimacy.

Methodology

This study employs comparative historical analysis based on primary and secondary sources from Turkish, Hungarian and Ukrainian archives. The analysis is structured around six analytical parameters: local actors' claims to legitimacy and justifications for proclamation; the contradiction between self-determination discourse and actual occupation conditions; local political will and ethnic orientation, administrative organization and decision-making mechanisms; the balance between internal dynamics and external intervention; and the mode of liquidation and political legacy. This framework enables systematic examination of how these formations responded to imperial collapse across two different imperial legacies.

Findings

All seven ephemeral states derived their legitimacy primarily from Wilsonian self-determination discourse, though Leninist influences appeared in the Banat Republic, Baranja Baja Republic through socialist elements and in the Circassian Society through connections to Turkish Communist circles. Their emergence was enabled by the dysfunction of central authorities, with Istanbul under occupation and Budapest in political crisis, opening space for local actors to form councils, assemblies, and provisional governments. A notable commonality was their emergence in border regions, which increased vulnerability to occupations and competing national claims. The Southwestern Caucasus Government was established in Kars against Armenian and Georgian pressure before British dissolution in April 1919. The Trakya-Paşaeli Society organized resistance in Eastern Thrace but was suppressed by the Greek occupation in July 1920. The Circassian Society was liquidated by the Ankara government in 1921 following the National Struggle's victory. The Banat Republic succumbed to Serbian occupation within months, and the Hutsul Republic was crushed by Romanian and Czechoslovak intervention, the Baranya-Baja Republic lasted only eight days before Hungarian forces regained control, and the Lajtabánság Republic was dissolved after a month, though it secured the Sopron plebiscite.

Differences emerge regarding identity basis and political legacy. Turkish examples coalesced around Ottoman-Islamic identity with broader social participation through congress-based organization. Hungarian formations exhibited fragmented identities—multi-ethnic elite negotiations in Banat, regional Rusyn identity in Hutsul ideological socialist character in Baranya-Baja, and paramilitary nationalism in Lajtabánság —with limited popular support. Turkish ephemeral states became, in Tanör's expression, a "laboratory" of the National Struggle and were incorporated into the Republican narrative, transferring institutional and experiential accumulation to nation-building. Hungarian counterparts were neither incorporated into official history nor gained place in social memory, remaining marginal formations associated with loss and failure. This distinction reflects the contrast between Turkey's successful rejection of Sèvres and Hungary's fragmentation under the Treaty of Trianon.

Conclusion

The collapse of the Ottoman and Austro-Hungarian empires created authority vacuums in border regions that enabled ephemeral state experiments as spaces for political imagination and identity expression. This comparative analysis demonstrates that while self-determination discourse provided common legitimacy, similar structural conditions produced different outcomes according to historical context. Turkish ephemeral states, shaped around homogeneous Ottoman-Islamic identity, connected to a common national axis and contributed to national integration and Republican establishment. Hungarian ephemeral states, shaped by fragmented multi-ethnic structures and external interventions, deepened political fragmentation and remained largely forgotten due to Trianon-imposed division. The principle of self-determination thus did not yield uniform results; political demands from the same discourse evolved differently according to local ethnic compositions, leadership capacity, and international positions. This study contributes to both Turkish and Hungarian historiography and provides a basis for further comparative research on post-imperial transition processes.

Giriş

Bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının çöküşüyle oluşan otorite boşluğunda, Türkiye ve Macaristan'daki kısa süreli siyasal oluşumları (geçici devletler) incelemektedir. Metin, giriş, metodoloji, yedi vaka incelemesi, genel değerlendirme ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Bu oluşumlar Türk tarih yazımında "kongre iktidarları" (Tanör), Macar tarih yazımında "Kérészállam" (Ablonczy) olarak adlandırılmakta; uluslararası literatürde ise "ephemeral states" kavramıyla tartışılmaktadır. Türkiye ve Macaristan'daki geçici devletleri ilk kez karşılaştıran bu çalışma, her iki tarih yazımındaki boşluğu doldurmada ve imparatorluk sonrası geçiş süreçleri literatürüne katkı sunmaktadır. Bu çalışmada bu deneyimler, tarihsel bağlamları dikkate alınarak "geçici devlet" (ephemeral states) kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Söz konusu kavramlar, karşılaştırmalı analiz yapabilmek amacıyla geriye dönük olarak kullanılan analitik terimlerdir. Araştırmanın problemi, benzer yapısal koşullarda (otorite

boşluğu, işgal rejimi, self-determinasyon) ortaya çıkan geçici devletlerin ortak özellikleri ile farklı siyasal sonuçlarının nedenlerini sorgulamaktır. Amaç, geçici devletleri siyasal hedeflerine göre sınıflandırmadan, altı analitik parametreyle yapısal özellikler, meşruiyet kaynakları ve tarihsel miraslarını karşılaştırmalı olarak incelemektir.

Bu noktada çalışmanın sınırlılıklarına değinmek gerekir Geçici devletlerin entegratif/dezintegratif amaçları ve normatif ayrımlar kapsam dışıdır. Türkiye'de özerklik/bağımsızlık hedefi olmayan Batı Anadolu, ve tamamen bu hedefe yönelen Erzurum ve Sivas kongreleri; Macaristan'da ise ayrı bir çalışma konusu olan Macar Sovyet Cumhuriyeti kapsam dışı bırakılmıştır.. 1918-1921 dönemindeki yaklaşık yirmi geçici devletten konuyu tanıtmak için yalnızca dördü incelenmiştir.

Savaş sonrası her iki bölgedeki oluşumlar farklı hedeflere rağmen ortaya çıkış koşulları, örgütlenme biçimleri ve kısa ömürlülük bakımından benzerlik gösterir. Ne karşılaştırılmış ne de iki ülke literatüründe birbirlerinin varlığı dikkate alınmıştır. Bu alışma, bu deneyimleri ortak bir analitik çerçevede değerlendirerek self-determinasyon, otorite boşluğu ve İtilaf işgalleriyle şekillenen kaotik barışta doğmuş olan geçici oluşumların benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırmalı tarihsel analizle ortaya koymayı ve literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlar.

1.Tarihsel Karşılaştırma erevesi ve Yöntemi

Karşılaştırmalı Tarihsel Analiz (KTA), tarihsel birimleri karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları açıklamayı amalamaktadır². Bu yöntem, tarihçiye farklı bakış açıları kazandırır ve ulus-merkezci yorumlara karşı eleştirel bir ereve sunar³. Günümüzde ulusaşırı ve mikro ölçekli karşılaştırmalar önem kazanmaktadır. Cohen, O'Connor ve Conrad gibi tarihçilerin çok uluslu siyasal birimlerin tarihinin ulusaşırı süreçlerle yazılması gerektiği yönündeki katkıları bu

---

²Michael Bernhard ve Daniel O'Neill, "Comparative Historical Analysis," *Perspectives on Politics* 19, no. 3 (2021): 699-704.

³John H. Elliott, *National and Comparative History* (Oxford: Oxford University Press, 1991), 12-27, Serdar M. Palabıyık, "Broadening the Horizons of the 'International' by Historicizing It," *All Azimuth* 8, no. 2 (2019): 307-325.

çalışmanın önemli referans noktalarındandır.⁴, bu çalışmanın önemli referans noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışma, Türkiye’de tarih alanındaki akademik üretim içinde oranı yüz binde yetmiş beş⁵ olan karşılaştırmalı tarih çalışmalarına mütevazı bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

"Geçici devlet" olarak tanımlanan oluşumları anlamak için yapısal bağlamın üç unsuru vardır. Birincisi, Wilsonculuk, Leninizm ve Alman stratejileri gibi çok katmanlı ideolojik iklimdir⁶. "İkincisi, çok etnikli imparatorlukların çözülmesidir. Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının 1918'de çöküşü, bu yapıların sürdürülemez olduğunu ilan etmiştir. Geçici devletler, hem mekânsal otorite boşluğundan hem de eski kurumlarla yeni ulus-devlet düzeni arasındaki çatışmadan doğmuştur. Üçüncüsü, Mondros ve Villa Giusti ateşkesleridir⁷ Orduların terhisi ve stratejik bölgelerin işgal güçlerine bırakılması, merkezî otoriteyi işlemez hale getirmiştir. Bu koşullar, yerel girişimlerin hem ideolojik hem de pratik zorunlulukla şekillenmesine yol açmıştır.

Bu çalışmada Ablonczy 'nin kısa ömürlü siyasal oluşumlara ilişkin yaklaşımı ile Pegg, Caspersen, Kolstø ve Florea vb. yazarların geçici ve fiili siyasal yapılar üzerine geliştirdikleri değerlendirmeler, Türkiye literatüründe Tanör'ün yerel kongre iktidarlarına dair tespitleriyle birlikte ele alınmaktadır. Söz konusu çalışmalar, kısa ömürlü yerel siyasal girişimlerin tekil tarihsel bağlamlara özgü

---

⁴ Sebastian Conrad, "Double Marginalization: A Plea for a Transnational Perspective on German History," *Comparative and Transnational History: Central European Approaches and New Perspectives* içinde, ed. Heinz-Gerhard Haupt ve Jürgen Kocka (New York: Berghahn Books, 2009), 52–76 dan aktaran A. Teyfur Erdoğan, "Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi ve Eleştirisi," *İnsan ve Toplum* 11, sy. 4 (2021): 157–199.

⁵ Erdoğan, "Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi," 160–165., Gülsüm Tütüncü ve Neslihan Ünal, "Karşılaştırmalı Tarih: Doğuşu, Gelişimi, Metodolojisi ve Türkiye'deki Durumu," *Al Farabi International Journal on Social Sciences* 3, sy. 4 (2019): 79–93

⁶ Bernhard Mann, *Die Baltischen Länder in der Deutschen Kriegszielpublizistik 1914–1918* (Tübingen: Mohr Siebeck, 1965), 128–132, Hans-Erich Volkmann, *Die deutsche Balkumpolitik zwischen Brest-Litovsk und Compiègne: Ein Beitrag zur Kriegszieldiskussion* (Köln–Wien: Böhlau Verlag, 1970), 229–233.

⁷ Mária Ormos, *Padavától Trianonig, 1918–1920* (Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1983):59-63

olmadığını, farklı koşullar altında benzer biçimlerde ortaya çıkabildiğini göstermesi bakımından karşılaştırmalı analize elverişli bir kavramsal arka plan sunmaktadır. Bu paralellikler temelinde, geçici devlet oluşumlarını tanımlamak için řu parametreler esas alınabilir:

1. Yerel halkın ve/veya dışarıdan gelen bir grup aktivistin, belirli bir yerleşim biriminin ya da bölgenin geleceğine ilişkin sınırlı veya tam egemenlik planları hazırlaması ve bunları kamuoyuna açıklamasıyla süreç başlamaktadır.
2. Bu planlar çoğu zaman ortak bir kimliğe ya da paylaşılan bir deneyime dayanmaktadır; ancak ortaya konan siyasal yapı bu biçimiyle daha önce var olmamış yeni bir düzenleme niteliği taşımaktadır.
- 3.Söz konusu siyasal birimin ilanı gerçekleşmekte veya en azından ilanını hedefleyen bir plan, toplanan konsey veya kongrelerde karar altına alınmakta ve kamuoyuna duyurulmaktadır.
- 4.Kurulan ya da kurulması tasarlanan bu yapı, devletlere özgü varlık özelliklerinin ve sembollerinin bir kısmına veya tamamına –örneğin marş, bayrak,pul,mühür, temel hukuki çerçeve, yargı mekanizmaları, vergi toplama düzenekleri ya da silahlı birimlerin oluşturulması– sahip olabilmektedir.
5. Bu oluşumun uluslararası tanınırlığı bulunmamakta ya da sınırlı düzeyde kalmaktadır.
6. Bu tür siyasal yapılar en fazla iki yıl süreyle varlığını sürdürebilmektedir.

Bu parametreler, geçici devlet oluşumlarının sahadaki tezahürlerini anlamak açısından önem taşımakta ve bu girişimleri tarihsel bağlamları içinde daha tutarlı biçimde tanımlamayı mümkün kılmaktadır⁸.

---

⁸ Ablonczy, “Kérészállam,” 21, Tanör, *Türkiye’de Kongre İktidarları*, 51–55.vd karşılaştırmalı siyaset ve uluslararası ilişkiler literatüründe “geçici devlet” kavramına ilişkin tartışmalar için bkz.,Scott Pegg, *International Society and the De Facto State* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 38–50,Ryan D. Griffiths, *Age of Secession* (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 46–55., Nina Caspersen, *Unrecognized States: The Struggle for Sovereignty in the Modern International System* (Cambridge: Polity Press, 2012), 27–41., Adrian Florea, “De Facto States: Survival and Disappearance (1945–2011),” *International*

Bu çerçevede bu çalışma, geçici devlet olarak tanımlanan siyasal oluşumları karşılaştırmalı biçimde analiz edebilmek amacıyla altı parametreye dayalı bir yöntem benimsemektedir. Bu parametreler, amaçlar üzerinden bir karşılaştırma içermemekte; bunun yerine “yerel aktörlerin meşruiyet iddiası ve ilan gerekçeleri”, “self-determinasyon söylemi ile fiilî işgal koşulları arasındaki çelişki”, “yerel siyasal irade ve etnik yönelim”, “idarî teşkilatlanma ve karar alma mekanizmaları”, “iç dinamikler ile dış müdahale dengesi” ve “tasfiye biçimi ile siyasal miras” başlıkları altında ele alınmaktadır.

2. Türkiye’de Geçici Devletler

2.1. Kars İslam Şûrası ve Cenûb-i Garbî Kafkas Hükûmeti (18 Ocak 1918–12 Nisan 1919)

Birinci Dünya Savaşı’nın son evresi, Osmanlı Devleti ve Güney Kafkasya’yı doğrudan etkileyen köklü dönüşümlere sahne olmuştur. 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Rusya’ya bırakılan Elviye-i Selâse⁹, Bolşevik Devrimi ve Rusya’nın savaştan çekilmesiyle yeniden tartışmalı hâle gelmiştir. Erzincan Mütarekesi ve Brest-Litovsk Antlaşması uyarınca Osmanlı ordusu 1878 sınırına kadar ilerlemiş ve Ağustos 1918’de bölgeyi yeniden topraklarına katmıştır¹⁰. Ancak Mondros Ateşkesi, Osmanlı birliklerinin 1914 sınırına çekilmesini öngörmüş; Elviye-i Selâse doğrudan zikredilmese de İngiliz baskısıyla Aralık

---

Studies Quarterly 58, no. 4 (2014): 724–737, Pål Kolstø, “The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States,” *Journal of Peace Research* 43, no. 6 (2006): 723–740. Paul Robert Magocsi, “Nation-Building or Nation Destroying? Lemkos, Poles, and Ukrainians in Contemporary Poland,” *The Polish Review* 35, no. 3–4 (1990): 197–209.

⁹ Osmanlı Devleti’nin Kars, Ardahan ve Batum livalarını içine alan bölgesidir.

¹⁰ 14 Temmuz 1918 günü tamamlanan halkoylaması ile bu katılım resmileşmiş ve ilan edilmiştir bk. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH. M. B. HPS. M/34- 100-01., Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011), 491–493., Nilgün Erdaş, *Millî Mücadele Döneminde Kafkas Cumhuriyetleri ile İlişkiler (1917–1921)* (Ankara: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi, 1994), 14–15.

1918–Ocak 1919’da tahliye edilmiştir. Bu durum, bölgenin Ermeni ve Gürcü işgaline açık hâle gelmesine yol açmış; buna karşılık Kars, Ardahan, Batum ve çevresindeki Türk-Müslüman halk, güvenliklerini sağlamak amacıyla yerel meclisler ve şralar oluştırmaya başlamıştır. Bu erevede 29 Ekim 1918’de Ahıska Geçici Hkmeti, ardından merkezi Iğdır olmak üzere 3 Kasım 1918’de Aras Türk Hkmeti kurulmuřtur¹¹.

Bu yerel girişimleri ortak bir çatı altında toplama amacıyla 5 Kasım 1918’de Kars İşlam şrası faaliyete geçmiş, 15 Kasım’da toplanan Birinci Kars Kongresi ile direnişin merkezileştirilmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır. Kongrede seçilen sekiz kişilik geçici heyet, Kars Millî İşlam şrası Merkez-i Umumisi adıyla fiilen yerel bir hkmet işlevi grmştir. 30 Kasım 1918’de düzenlenen ve Batum’dan Nahçivan’a kadar uzanan bölgeden 70 temsilcinin katıldığı İkin-ci Kars Kongresi sonucunda, merkezi Kars olan Millî şura Hkmeti kurulmuş; Aras ve Ahıska Türk hkmetleri de bu yapıya dâhil olmuştur. Yerel örgütlerin katılımıyla güçlenen bu oluřum¹², 17–18 Ocak 1919 tarihlerinde toplanan Büyük Kars Kongresi ile en geniş temsil niteliğine ulaşmıştır.

Toplam 131 delegenin katıldığı kongrede, önceki yapı yeniden düzenlenerek “Cenb-i Garbî Kafkas Hkmet-i Muvakkata-i Milliyesi” adını almıştır. Kongrede kabul edilen 18 maddelik anayasa ile Cihangirzade İbrahim Bey başkan seçilmiş; 12 üyeli bir icra heyeti ve 131 milletvekili bir parlamento oluşturulmuştur. Anayasa, Kars ile sınırlı kalmayıp Ardahan, Artvin, Batum, Ahıska, Ahılkelek, Nahçivan ve Iğdır’ı kapsayan bir coğrafyada self-determinasyon ilkesine dayalı bir siyasal düzen öngörmektedir. Aynı zamanda, “*Altı Doğu İli Türkiye’den alınmaya kalkılırsa karşı çıkılacaktır*” hükmüyle bu

---

¹¹ Ahmet Ender Gökdemir, *Cenûb-i Garbî Kafkas Hkmeti* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1998), 38–46.

¹² Bu bağlamda 3-5 Ocak 1919 Birinci ve 7-9 Ocak İkin-ci Ardahan Kongrelerini IX.Ordu Komutanı Yakup şevki(Subaşı) Paşa için Erdaş, *Millî Mücadele Döneminde Kafkas Cumhuriyetleri*, 57–61 Kongrelerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Selçuk Ural, “Millî Mücadele’nin Başlarında Doğu’da Millî Teşkilatlanma ve Hususiyetleri,” *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 13 (2012): 59–81.

oluşumun Türkiye bütünlüğüne ilişkin siyasal vizyonu açık biçimde ortaya konulmuştur¹³

Mart 1919'dan itibaren faaliyetlerini yoğunlaştıran hükûmet, 25 Mart'ta Cenûb-i Garbî Kafkas Hükûmeti adıyla bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu aşamada yerel yöneticiler atanmış, Batum'daki İngiliz işgal kuvvetleri nezdinde tanınma girişimlerinde bulunulmuş, Erzurum ve Trabzon merkezli propaganda faaliyetleri yürütülmüş ve yaklaşık sekiz bin kişilik silahlı bir kuvvet oluşturulmuştur. Bu kuvvet, Gürcü birlikleriyle yaşanan çatışmalarda bazı bölgelerin işgal edilmesini engellemiştir¹⁴. Buna karşın, bölgeyi Ermeni ve Gürcü unsurlar arasında paylaşırma konusunda kararlı olan İngiliz işgal yönetimi, 12 Nisan 1919'da Kars'a girerek hükûmeti dağıtmıştır. Cihangirzade İbrahim Bey dâhil olmak üzere 12 hükûmet üyesi tutuklanarak önce Batum'a, ardından Malta'ya sürgün edilmiştir. Sürgün edilenler arasında Rum ve Rus şûra üyelerinin de bulunması, hükûmetin çok uluslu yapısına işaret etmektedir.

2.2. Trakya-Paşaeli Cemiyeti (2 Kasım 1918 – 25 Temmuz 1920)

Doğu Anadolu'da bahsettiğimiz örgütlenmenin bir benzeri de Türklerin çoğunlukta olduğu Trakya bölgesinde ortaya çıkmıştır. Mondros Mütarekesi'nin yarattığı otorite boşluğunda ve Doğu ile Batı Trakya'nın Bulgaristan'a bırakılabileceği endişesinin artması üzerine en örgütlü girişim, 2 Kasım 1918'de İstanbul'da kurulan Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi oldu¹⁵. Kuruluşunun temel dayanağı, Doğu-Batı ayrımı gözetmeksizin Trakya bölgesinde yaşayan Türk-Müslüman çoğunluğun haklarını korumak ve Wilson'un self-determinasyon ilkesini uluslararası alanda bir meşruiyet kaynağına dönüştürmektir. Aynı tarihlerde İstanbul'da bir araya gelen Batı

---

¹³ Mustafa Budak, *Misak-ı Milli'den Lozan'a: İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası* (İstanbul: Küre Yayınları, 2014), 31–32. Gökdemir, *Cenûb-i Garbî Kafkas Hükûmeti*, 91–97.

¹⁴ Gökdemir, *Cenûb-i Garbî Kafkas Hükûmeti*, 50. Kurat, *Türkiye ve Rusya*, 588.

¹⁵ Mondros sonrası Fransız ve Yunan askerî hareketliliği ve işgaller için bk. Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1955), C.1, 145–146.

Trakya'nın temsilcileri "Batı Trakya Komitesi"ni kurmuşlardır (10 Kasım 1918)¹⁶. Bu iki cemiyet ortak hareket etme kararı almıştır. Başlangıçta her iki cemiyetin programında silahlı mücadele yoktu. Wilson ilkelerine dayanarak basın ve telkinle Trakya'nın Türk kimliğini savunmak temel yöntemdi. Ancak Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'nda Bulgar ve Yunan lobi faaliyetleri¹⁷ve konunun Yunan İşleri Komisyonu'na devri süreci zorlaştırdı. İtalya'nın itirazıyla Trakya sorununun çözümü barış antlaşmalarına ertelense de bölge halkı bunu bir ölüm kalım meselesi olarak görmüştür¹⁸. Bunlarla beraber, 14 Ocak 1919 tarihinde Yunan ordusunun Doğu Trakya'daki demiryollarını işgali karşısında İstanbul'a gelerek gösterdikleri tepki ve çabalara¹⁹ Müttefiklerin tavrı ve Osmanlı hükümetinin çaresizliği, Cemiyetin Trakya'nın tamamen Yunanistan'a bırakılacağı ve kaderleriyle baş başa kaldıkları görüşünü doğurdu. Toplantıda Trakya'nın bütünlüğü vurgulanarak plebisit veya bağımsızlık tartışıldı. Silahlı mücadeleyi yalnızca Galip Kemal Bey savundu. Cemiyet diplomatik olarak aktifti; Yunan işgali üzerine ABD Başkanı Wilson'a protesto telgrafi çekti.²⁰ Bu noktada, sorunların Paris Barış Konferansı'nda çözüleceğine inanılarak bir heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır²¹. Konferans için İtalya'ya giden temsilciler Paris vizesi alamayınca Roma'da siyasi temaslarda bulundular. Ayrıca, Trakya'daki Türk çoğunluğunu gösteren belge ve yazıları yabancı devlet adamlarına ve gazetelere dağıttılar.

Cemiyet ilk kongresini 16 Ekim 1919'da Edirne'de yapmıştır²².Sivas Kongresi, Mondros sınırları içindeki toprakların bütünlüğünü kararlaştırdı ancak Batı Trakya bu sınırlar dışında kaldı. Bu yüzden Batı Trakya'nın Müdafaa-i Hukuk'a

---

İbrahim Kamil, "Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Trakya'da Millî Mücadele" *Çanakkale Tarih ve Toplum Araştırmaları Dergisi* (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2017), C. XVII, S. 35, 87–95, Budak, *Misak-ı Millî'den Lozan'a*, 156, 176–177.

¹⁷. Eleutherios Venizelos, *Greece before the Peace congress of 1919; a memorandum dealing with the rights of Greece*, (Oxford University Press,1919) , Kamil, *Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre*, 87–95.

¹⁸ Budak, *Misak-ı Millî'den Lozan'a*, 51–52.

¹⁹. Bıyıklıoğlu , *Trakya'da Millî Mücadele*, 153–155.

²⁰ Kamil, *Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Trakya'da Millî Mücadele*, 88.

²¹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, 157.

²²Yücel Özkaya, *İstiklal Harbinde Yararlı ve Zararlı Cemiyetler* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2011), 61–67.

(ATAD)

katılması uygun görülmezken, Doğu Trakya'nın katılımı zorunlu tutuldu.²³ Temsilciler Heyeti'nin talebi üzerine Trakya-Paşaeli Cemiyeti Heyet-i Temsiliye'ye bağlandı. Adı "Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" oldu; yönetim Müdafaa-i Hukuk'un temsilcisi haline gelirken eski yapı korunduğu için örgüt ikili bir karakter kazandı.²⁴ Edirne Kongresi(16 Ekim 1919), bu değişiklikleri tüzüğe geçirmek amacıyla toplanmış; ayrıca Batı Trakya'nın Yunan ve Bulgar işgaline bırakılmasının protesto edilmesi ve Batı Trakya Türklerine yardım edilmesi kararlaştırılmıştır²⁵. Dolayısıyla isim değişse de üyeler "Trakya birliği" fikrinden vazgeçmedi. Bu gelişmelerin ardından, 27 Kasım 1919'da imzalanan Neuilly Antlaşması'nın 48. maddesi uyarınca Batı Trakya'da Bulgaristan'a bırakılmayan Karaağaç, Dimetoka, Sofulu, Dedeağaç ve Gümölcine kazaları "Müttefiklerarası Trakya Hükümeti" adıyla Fransız askeri makamlarının idaresine verildi²⁶. Cemiyetin bu noktadan sonra 15 Ocak 1920 tarihinde düzenlediği İkinci Edirne Kongresi'nde silahlı direnişe hazırlandığını ve "milli müfrezeler" kurma kararı aldığını görmekteyiz²⁷ Paris Barış Konferansı'nda Batı Trakya haricinde Doğu Trakya'nın da Yunanistan'a bırakılacağı²⁸ haberleri ve İstanbul'un işgali sonrası (16 Mart 1920) Cemiyet üyelerinden bazı üyeler Malta'ya sürgüne gönderilmişti, bunun üzerine Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa, Temsilciler Heyeti'nin direktifine uyararak Edirne ilinde seferberlik ve sıkıyönetim ilan etmiş ve sivil yönetim de kolordu komutanlığına bağlanmıştı²⁹ ancak bazı bölgelerdeki yerel yöneticilerin ve komutanların bu karara uymakta

---

²³ M.Kemal Atatürk, *Nutuk* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019), C.1, 406.

²⁴ Atatürk, *Nutuk*, C. I, 404.

²⁵ Zekai Güner, *Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998), 90–100; Özkaya, *İstiklal Harbinde Yararlı ve Zararlı Cemiyetler*, 61–67.

²⁶ İbrahim Kamil, "Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Batı Trakya'da Fransız İdaresi (1919–1920)", *Türkiye 1918–1923 Millî Mücadelenin Yerel Tarihi* (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2023), C.10, 409–433., Kemal Şevket Batıbey, *Batı Trakya Türk Devleti* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2000).

²⁷ Bıyıkhoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, s205-206, 209-210, Atatürk, *Nutuk*, C. I .406.

²⁸ FO 286/702, 6 Mart 1919; Yunanistan Toprak İddiaları Üzerine Kurulan Komite Raporları, (18 Şubat-8 Mart 1919, s.5

²⁹ BOA. HSD.CBYR.03/83-39, BOA.HSD.CBYR.3/83-41, BOA.HSD.CBYR. 3/83-1-43.

direnç göstermeleri üzerine karışık bir hal alan durumu çözmek için Lüleburgaz Kongresi toplanmıştır (31 Mart 1920)³⁰. Kongre'ye 67 delege katıldı; Trakya milletvekilleri ve Kolordu Komutanı'nın da dahil olduğu on üyeli bir merkez heyet seçildi. Trakya'nın önce siyasi girişimlerle, sonuç alınamazsa silahla savunulması kararlaştırıldı. BMM'ye temsilci gönderilmesi kararı alınmakla birlikte, örgütün Temsilciler Heyeti'nden bağımsız hareket etmesi, Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin merkezle tam bütünleşemediğini gösterdi³¹.

San Remo Konferansı (24 Nisan 1920) Doğu Trakya'nın Yunanistan'a bırakılmasını kararlaştırdı. Bunun üzerine Büyük Edirne Kongresi'nde Doğu Trakya'nın her türlü araçla savunulması ve Paris'e gidecek Osmanlı delegelerine katılmak üzere ayrı bir Trakya heyeti oluşturulması kararlaştırıldı; Cafer Tayyar Paşa silahlı direnişi örgütlemek üzere Milli Komutan atandı. 23 Nisan 1920'de açılan Millet Meclisi'nin ardından, Mustafa Kemal'in uyarılarına rağmen Galip Kemali başkanlığındaki heyet 11 Haziran 1920'de Roma'ya giderek İtalya'dan yardım istedi, "Trakya'nın hukukunu" savundu ve Osmanlı'nın bir "konfederasyon" öngördüğünü belirtti. Roma'daki girişimler sonuçsuz kalırken Trakya'da savunma önlemleri alınmaya çalışıldı. Ancak bu önlemler yetersizdi: Trakya-Paşaeli Cemiyeti yerel olarak örgütlenememiş, Kolordu birlikleri de koordinasyondan yoksundu³². Cafer Tayyar Paşa'nın hataları ve esir düşmesi durumu çıkmaza soktu. 20 Temmuz 1920'de başlayan Yunan işgaliyle beş günde bölge tamamen işgal edildi; kolordunun bir kısmı Bulgaristan'a geçerek gayri nizami savaşmak zorunda kaldı³³. Doğal olarak Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmaları da son bulmuş olmaktadır³⁴

2.2. Şark-ı Kârib Çerkesleri Temin-i Hukuk Cemiyeti (Haziran 1921–Eylül 1922)

Mondros Mütarekesi sonrasında yaşanan işgaller ve bunlara karşı gelişen direniş hareketleri, Millî Mücadeleyi 23 Nisan 1920'de kurulan Büyük Millet Meclisi ile birlikte yeni bir evreye taşımıştır. Bununla birlikte bu dönemde İstanbul

---

³⁰ *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* (İstanbul: D.M.K.G. Vakfı Yayınları, 2000), S. 43, 11,

³¹ Bıyıkhoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, 206-220.

³² Bıyıkhoğlu, *Trakya'da*. 220-290; Özkaya, *İstiklal Harbinde*.61-96.

³³ Kamil, *Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Trakya'da Millî Mücadele*, 90.

³⁴ Bıyıkhoğlu, *Trakya'da*. 220-290; Özkaya, *İstiklal Harbinde*. 61-96.

Hükümeti'nin ve işgal kuvvetlerinin müdahaleleri ile düzenli orduya geçiş sürecinde yaşanan sıkıntılar, farklı bölgelerde kısa ömürlü siyasi oluşumların ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Bu oluşumlar arasında 1921 yılında İzmir merkezli olarak ortaya çıkan Şark-ı Kârib Çerkesleri Temin-i Hukuk Cemiyeti, gerek kuruluş biçimi gerekse ideolojik yönelimi bakımından diğer yerel "geçici devlet" formlarından ayrılmaktadır. Cemiyet, Anadolu'daki siyasi boşluktan yararlanarak bir Çerkes Devleti ya da en azından özerk bir bölge tesis edilmesini savunan daha belirgin bir ideolojik çerçeveye sahipti.

Düzenli ordu kurulana kadar Ankara Hükümeti'ne karşı gerçekleştirilen birçok ayaklanmayı bastıran ve bu nedenle önemli bir popülerite kazanan Çerkes Ethem ve kardeşlerinin³⁵ I. İnönü Muharebesi sırasında düzenli orduyla çatışarak tasfiye edilmeleri ve ardından Yunan tarafına geçmeleri (17 Ocak 1921)³⁶, bu cemiyetin ortaya çıkış sürecini doğrudan etkilemiştir. Cemiyetin teşekkülünü hazırlayan en önemli adım, Ocak 1921'de Reşit Bey'in Yunan karargâhına giderek bir protokol imzalaması olmuştur. Bu protokol, Yunan ilerleyişinin belirli bölgelerde serbest bırakılması karşılığında Kuva-yı Seyyare'nin kontrol alanının güvence altına alınmasını öngörmekteydi³⁷. Mustafa Kemal Paşa, 8 Ocak 1921'de TBMM'de yaptığı konuşmada bu girişimi "derebeylik" kurma hevesi olarak nitelmiş; Reşit Bey'in milletvekilliği düşürülmüş ve aynı gün Türkiye Komünist Fırkası'ndan ihraç edilmiştir³⁸.

Bu gelişmelerin ardından Reşit Bey, Yunan işgali altındaki İzmir'e geçmiş ve burada Şark-ı Kârib Çerkesleri Temin-i Hukuk Cemiyeti adıyla bir örgütlenme faaliyeti başlatmıştır. Haziran 1921'de Midilli geçici merkez olarak benimsenmiş

---

³⁵. *Türk İstiklal Harbi*, Cilt 6: *İstiklal Harbinde Ayaklanmalar* (Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1974), 65–170. Kenan Esengin, *Millî Mücadelede İç Ayaklanmalar* (İstanbul: Ağrı Yayınları, 1975), Muhittin Ünal, *Kurtuluş Savaşında Çerkeslerin Rolü* (Ankara: Cem Yayınevi, 1996), 160–228

³⁶. Cemal Şener, *Çerkes Ethem Olayı* (İstanbul: Ant Yayınları, 1994). Cemal Kutay, *Çerkes Ethem Dosyası*, Cilt 1 (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1990).

³⁷ İbrahim Ethem Akıncı, *Demirci Akıncıları*, 4. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020), 21–33

³⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), Dönem 1, Cilt 7, 227, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), Dönem 1, Cilt 7, 228, Şaduman Halıcı, "İstihbarat Raporları Işığında Saruhan Mebusu Yüzellilik Reşit Bey'in Sürgün Yılları," *History Studies* 10, no. 3 (2018): 79–105.

ve yapılan başvurularla cemiyet resmen faaliyete gemiřtir³⁹. Cemiyetin kuruluş bildirisi, dil ve içerik bakımından işgal otoritelerinin kaleminden ıkmuş izlenimi uyandırmaktadır. Bildirgede Çerkeslerin Osmanlı idaresi altında savaşa zorlandıkları, nüfuslarının azaldığı ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldıkları ileri sürülmekte; Yakın Doğu’da bir erkes Devleti kurulmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Metinde yer alan “Türklerin uğursuz idaresinden kurtuluş” ve “uygar Yunan himayesi altında barış ve esenlik” gibi ifadeler, cemiyetin meşruiyetini yerel dinamiklerden değil, doğrudan işgalci glerden devşirdiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Nitekim ATASE arşiv belgeleri, cemiyet beyannamesinin Osmanlıca, Fransızca ve Rumca basılarak İtilaf Devletleri temsilciliklerine gönderildiğini; buna karşın imzacıların sayısının yirmiye bile bulmadığına göstermektedir. Bu durum, cemiyetin geniş bir toplumsal tabana değil, sınırlı sayıdaki işbirlikçi kadroya dayandığına ortaya koymaktadır⁴⁰. Cemiyet faaliyetlerinin en önemli aşaması, 11–24 Ekim 1921 tarihlerinde İzmir’de toplanan erkes Kongresi olmuştur. Kongre sonunda yayımlanan beynamede Yakın Doğu’da bir erkes Devleti kurulacağı ilan edilmiş ve bu oluşumun İngiliz ve Yunan himayesi altında gerekleēeęi açıkça ifade edilmiřtir⁴¹. Reşit Bey, Manisa temsilcisi olarak bu kongrede yer almıştır.

Cemiyetin rgtlenme alanı İzmir’den Manisa ve Aydın’a kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsamakla birlikte, özellikle Manyas şubesi en faal merkezlerden biri olmuştur. Buna rağmen cemiyetin toplum içindeki karşılığı sınırlı kalmış; etnik benzerlik ve TBMM’ye muhalefet dışında birleştirici bir zemin oluřturamamıřtır⁴². Bu yönüyle şark-ı Kârib Çerkesleri Cemiyeti, halk iradesine

---

³⁹ Benjamin C. Fortna, *The Circassian: A Life of Eşref Bey, Late Ottoman Insurgent and Special Agent* (London: Hurst, 2016), Ryan Gingeras, *Dertli Sahiller: şiddet, Etnisite ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014), 236

⁴⁰ Cemalettin Taşkıran, “Milli Mücadele Sırasnda Yunanlıların Türk Halkını Bölme Girişimlerine Ait İki Belge,” *Askeri Tarih Bülteni* 40 (şubat 1996): 67–78. Halıcı, “İstihbarat Raporları Işığında,” 88.da aktardığı bu belge orijinal adıyla “Çerkes Milletinin Düvel-i Muazzama ve Alem-i İnsaniyet ve Medeniyete Umumı Beyannamesi” olarak bilinmektedir

⁴¹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Cilt II (İstanbul: İletifim Yayınları, 2008), 584–587. şaduman Halıcı, *Ethem* (İstanbul: E Yayınları, 2016), 277–304.

⁴² Eylem Akdeniz Göker, “Erken Cumhuriyet Döneminde Demografik Mühendislik ve Devlet İnşa Pratikleri: Gönen–Manyas Çerkes Sürgünü,” *Mllkiye Dergisi* 43, no. 4 (2019): 681–706.

dayalı kongre hareketleri olarak şekillenen Kars İslam Şûrası gibi örneklerden belirgin biçimde ayrılmaktadır. Meşruiyetini ulusal bağımsızlık fikrinden değil, kişisel varlık kaygısıyla birleşen işgalci himayesinden alan bu yapı, Türk tarih yazımında çoğunlukla “yerel işbirlikçilik” örneği olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte cemiyet, geçici devlet oluşumlarına özgü birçok karakteristik unsuru bünyesinde barındırmaktadır.

Cemiyetin kısa ömrüne rağmen kalıcı etkileri oldu. Millî Mücadele'de “Çerkes ihaneti” algısının sembolü haline geldi; Çerkes Ethem'in Yunan'a geçmesi bu algıyı pekiştirdi. Erken Cumhuriyet döneminde Gönen-Manyas sürgünü bu ihanet söylemiyle meşrulaştırıldı. Reşit Bey'in “yüzellilikler” listesine alınarak sürgün edilmesi ve Türkiye karşıtı faaliyetleri bu imajı bireysel düzeyde de güçlendirdi.⁴³

3. Macaristan'da Geçici Devletler

3.1. Hucul (Hutsul) Cumhuriyeti (8 Ocak 1919–11 Haziran 1919)

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi, Merkez Güçler'in yenilgisiyle birlikte çok etnikli imparatorlukların çözülmesini ve Orta ile Doğu Avrupa'da ulusal ve sosyal devrim dalgalarının yükselmesini beraberinde getirmiştir. Macaristan'da 29 Ekim 1918'de başlayan devrim süreci sonunda krallık kaldırılmış, Avusturya ile birlik sona erdirilmiş, 13 Kasım'da İtilaf Devletleri ile ayrı bir ateşkes imzalanmış ve 16 Kasım 1918'de Kont Mihály Károlyi liderliğinde Macaristan Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Hükümet, bir yandan ulusal azınlıkların kendi kaderini tayin hakkını tanıdığını ilan ederken, diğer yandan her ne pahasına olursa olsun “Tarihi Macaristan”⁴⁴ toprak bütünlüğünü korumaya çalışmıştır⁴⁵

---

⁴³E. A. Göker, “Erken Cumhuriyet Döneminde” . 681–706; Ş. Halıcı, “İstihbarat Raporları Işığında” . 79–105.

⁴⁴Ferenc Eckhart, *Macaristan Tarihi*, çev. İbrahim Kafesoğlu (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010).

⁴⁵ Oleksandr Pahiria, “ЗУНР і національно-визвольний рух на Закарпатті у 1918-1919 роках” [Batı Ukrayna Halk Cumhuriyeti ve 1918–1919 Yıllarında Zakarpatya Ulusal Kurtuluş Hareketi], *Ukraina: kul'turna spadshchina, natsional'na svidomist', derzhavnist'* 31 (2018): 100-127.

Bu dönemde Slav ve Rumen nüfusun yaşadığı bölgelerde ulusal yönetim organları ortaya çıkarken, Rusyn (Ruthen) nüfusun yaşadığı Aşağı Karpatlar⁴⁶ da karakter, yapı ve siyasal yönelim bakımından farklı halk konseyleri kurulmuştur. Uzhgorodska, Prešov, Khustska ve Hutsul konseyleri bu sürecin öne çıkan örnekleridir. Bölgenin güney ve güneydoğusunda Khustska ve Hutsul konseyleri yeni kurulan Batı Ukrayna Halk Cumhuriyeti (BUHC)⁴⁷ ile birleşme fikrini savunurken⁴⁸, Uzhgorodska konseyi Macaristan'da kalmayı, kuzeybatıdaki Prešov konseyi ise Transkarpatya (Aşağı Karpatlar) 'nın Çekoslovakya'ya katılmasını hedeflemiştir. Aşağı Karpatlar 'ın kuzeyinde Lemko Rusynleri Bolşevik Rusya ile birleşmeyi savunan bir hareket geliştirmiştir. Bu konseyler arasında Hutsul deneyimi, bölgenin siyasal ve toplumsal yapısını anlamak açısından ayırt edici bir örnek teşkil etmektedir. Savaşın ardından Hutsul bölgesi⁴⁹, coğrafi konumu ve Galiçya ile olan güçlü etnografik bağları nedeniyle etnik kimlik bilincinin görece yüksek olduğu bir alan olarak öne çıkmıştır.

1918 sonbaharında cepheden dönen Avusturya–Macaristan askerlerinin yarattığı düzensizlik, yerel yöneticilere ve şehirli kesimlere yönelik şiddetin artmasına yol açmıştır. Macar Hükümeti'nin idari önlemleri etkisiz kalmış, salgın hastalıklar da durumu ağırlaştırmış ve bölgede ciddi bir otorite boşluğu ortaya çıkmıştır⁵⁰. Bu koşullar altında 8 Kasım 1918'de Yasinia'da binlerce kişinin katıldığı bir halk toplantısı düzenlenmiş ve çoğunluğu savaş gazilerinden oluşan kırk iki kişilik bir Hutsul Halk Konseyi seçilmiştir. Başkanlığa Teğmen Stephan Klochurak getirilmiş; konsey Batı Ukrayna'ya bağlılığını ilan ederek yasama işlevini üstlenmiş, yürütme için 12 kişilik bir Merkez Yönetim Kurulu ve 300 kişilik

---

⁴⁶ Transkarpatya (Türkçe olarak Aşağı Karpatlar ve bu bölgelerde yaşayan Rusynler (Ruthenyalılar) için Paul Robert Magocsi, "Mapping Stateless Peoples: The East Slavs of the Carpathians," *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes* 39, no. 3/4 (1997): 301–331

⁴⁷ 13 Kasım 1918'te ilan edilen Batı Ukrayna Halk Cumhuriyeti (BUHC/ZUNR) için Paul Robert Magocsi, *A History of Ukraine* (Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2010), 512-515

⁴⁸ . Державний архів Закарпатської області (DAZO – Ukrayna Transkarpatya Devlet Arşivi), f. 1555, op. 2, spr. 47, ark. 1, 12, 13.

⁴⁹ Hutsul bölgesi, Karpatlar'ın doğu eteklerinde, merkezi Yasinia olan etnografik bir alandır.

⁵⁰ Andrej Puškaš, *Civilizaciâ ili varvarstvo: Zakarpat'e 1918–1945* (Uygarlık ve Barbarlık: Transkarpatya 1918–1945), Evropa, Moskova, 2006

“Hutsul Halk Öz Savunma Teşkilatı” oluşturmuştur. Gıda denetimi, altyapı onarımı, sosyal yardım ve eğitim gibi alanlarda faaliyet gösteren komisyonlar kurulmuş; bu kurumsal işlevsellik Hutsul Konseyi’ni dönemin diğer bölgesel oluşumlarından ayıran temel özellik olmuştur⁵¹.

BUHC’ne katılma talebi sadece yerel değildi. 18 Ekim 1918’de Lviv ’deki Ukrayna Ulusal Konseyi Aşağı Karpatlar’ı kendi sınırları içinde görmek istedi; Khust ve Maramureş Seget’teki kongreler de benzer kararlar aldı. Macar Hükümeti, Yasinia’ya asker göndererek Hutsul oluşumunu tasfiye etti; bu bir kırılma noktasıydı. BUHC Polonya ile savaş halinde olduğu ve Macaristan’la doğrudan çatışmaktan kaçındığı için Rusyn talepleri resmen kabul edilmedi; ancak Ukrayna gönüllüleri Hutsul’a gayri resmî destek verdi⁵².

Artan gerilim 7–8 Ocak 1919 gecesi silahlı bir ayaklanmaya dönüşmüş; Stephan Klochurak önderliğindeki bir grup, Yasinia ’daki Macar taburunu silahsızlandırarak kasabanın kontrolünü ele geçirmiştir. 8 Ocak 1919’da Hutsul Halk Konseyi yeniden oluşturulmuş ve bağımsız Hutsul Cumhuriyeti ilan edilmiştir⁵³. Konsey, kırk iki üyeli bir meclis ve on iki kişilik bir yürütme organı oluşturmuş; milis gücü kısa sürede 300 kişiye ulaşmıştır⁵⁴ Cumhuriyet, Ukrayna devlet sembollerini benimsemiş ve fiilen BUHC’nin parçası olarak hareket etmiştir. Bölgedeki ilerlemeler, Romanya ordusunun İtilaf desteğiyle Aşağı Karpatya ’ya yönelmesi nedeniyle sınırlı kalmış; askeri başarı sağlanamamıştır.

---

⁵¹ S.Kolchurak, *До волі. Спомини*. Карпатський Союз, Інк.1978, Нью-Йорк, ss. 97-108 (Stepan Klochurak. *Özgürlüğe Doğru: Anılar* . Karpat Birliği, Inc., New York, 1978, ss.97-108).

⁵² Csilla Fedinec and Imre Szakal, “Одне з державних утворень карпатських русинів – Гуцульська Республіка” [Karpat Rusynlarının Devlet Oluşumlarından Biri: Hucul Cumhuriyeti], *Rusín* 64, no 2 (2021): 115-134, O. Pavlyuk, “ЗУНР і політика Угорщини” [ZUNR ve Macaristan Politikası], *Україна в минулому* [Ukraina v mynulomu] 7 (1995): 33-34.

⁵³Mykola Mushinka. “Vzaemini Cutsul’s’koi Respubliki iz Zakhidnoukraïns’koyu Narodnoyu Respublikoyu (Hucul Cumhuriyeti ile Batı Ukrayna Halk Cumhuriyeti İlişkileri)” *Calichina*, S.32, 2019, ss.104–112.

⁵⁴S.Kolchurak, *До волі. Спомини*. 120–135.

Askerî yolların tıkanması üzerine 21 Ocak 1919'da Khust 'ta toplanan kongre⁵⁵, Ukrayna Halk Cumhuriyeti'ne katılma kararı almış; bu karar Kiev'deki birleşme ilanıyla eř zamanlı duyurulmuřtur⁵⁶. Ancak 21 Mart 1919'da ilan edilen Macar Sovyet Cumhuriyeti⁵⁷ ve ardından Romanya işgali süreci belirleyici olmuştur. Nisan ve Mayıs aylarında alınan protesto ve birleşme kararları sonuç vermemiş; 8 Mayıs 1919'da Transkarpatya'nın Āekoslovakya'ya özerklikle katılması yönünde yeni bir yönelim ortaya çıkmıştır. İtilaf destekli Romanya birlikleri 11 Haziran 1919'da Yasinia 'yı işgal ederek Hutsul Cumhuriyeti'ne fiilen son vermiştir. Süreç, 10 Eylül 1919 tarihli Saint Germain Antlaşması ile Alt Karpatlar bölgesi 'nin Āekoslovakya'ya bırakılmasıyla tamamlanmıřtır⁵⁸.

3.2. Banat Cumhuriyeti (1 Kasım 1918–20 şubat 1919)

Macaristan'da 1918 sonu itibarıyla derinleşen Āalkantı ve otorite boşluğu sırasında ortaya çıkan "geçici devlet" örneklerinden biri, 31 Ekim–1 Kasım 1918'de Timişoara (Temeşvar)'da ilan edilen Banat Cumhuriyeti'dir. Banat bölgesi 1552–1718 arasında Osmanlı hâkimiyetinde kalmış, PasarofĀa Antlaşması ile Habsburg yönetimine geçmiş, 1867 sonrası ise Avusturya-Macaristan içinde Macaristan Krallığı'na bağlı bir bölge hâline gelmiştir. Yaklaşık 28.500 km²'lik bir alanı kapsayan Banat'ın belirleyici özelliği, çok etnikli nüfus yapısıdır: 1910 sayımına göre 1,58 milyon nüfusun %37'si Rumen, %24'ü Alman (şvab), %18'i Sırp, %15'i Macar ve %5'i diğer etniklerden oluřmaktadır⁵⁹.

---

⁵⁵ Kongre her bin kişi için 1 delege olacak şekilde hesaplanmış 420 delege ile toplanacaktı Pahiria, "ЗУНР і національно-визвольний рух," pp. 100–127 .Kongre kararları ile ilgili olarak alınan kararlar ve resmi belgeler için bkz. DAZO (Держархів Закарпатської обл.), ф. 1148, оп. 1, спр. 3, арк. 11–13. (fon 1148, envanter 1, dosya 3, sayfa 11-13.)

⁵⁶ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф. 3505, оп. 1, спр. 35, арк. 169 (Ukrayna Yüksek Yönetim ve İdare Organları Merkez Devlet Arşivi, Fon 3505, Envanter 1, Dosya 35, Sayfa 169). Ve, ЦДАВО України. Ф. 1429. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 5. (Fon 1429,Envanter 1,Dosya 5 ,Sayfa 5)

⁵⁷ Tibor Hajdu, *The Hungarian Soviet Republic* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979)., Iván Völgyes, *The Hungarian Soviet Republic, 1919* (California: Hoover Institution Press, 1971). Ateř Uslu, "Macaristan 1918–1919: Burjuva Devriminden Proletarya Diktatörlüęüne Geçiş ve Kont Mihály Károlyi," *Praksis* 18 (2009): 43–60.

⁵⁸ Pahiria, "ЗУНР і національно-визвольний рух," pp. 100–127

⁵⁹ Sándor Kókai, "Illúziók és csalódások: a Bánsági Köztársaság," *Közép-Európai Közlemények* 2, no. 2–3 (2009): 64.

1918 sonbaharında Avusturya-Macaristan'ın dağılmasıyla Banat siyasi belirsizliğe sürüklendi; Macar, Alman, Rumen ve Sırlar kendi konseylerini kurup farklı hedefler geliştirdi. Ekim'de gerilim tırmandı ve Sırlar Belgrad'ı, Rumenler ise Banat'ın Romanya'ya katılmasını destekledi.⁶⁰ Bu atmosferde Budapeşte'deki Aster Devrimi'nin⁶¹ etkisi Temeşvar'a da yansımış ve yeni bir yönetim arayışı hızlanmıştır. Bu arayışın başlıca aktörü, Macar Sosyal Demokrat Partisi (MSZDP) çevresinde etkili bir belediye meclisi üyesi olan Otto Roth'tur. 31 Ekim'de Budapeşte'de iktidarın Halk Konseyi'ne geçmesinin hemen ardından Roth, Temeşvar'da benzer bir Halk Konseyi toplanması çağrısı yapmış; MSZDP taraftarları, Şvablar ve bazı küçük azınlıkların desteğiyle (Rumen temsilciler dışarıda kalarak) toplanan konsey üzerinden Banat Cumhuriyeti ilan edilmiştir⁶².

Roth, bölgenin Macaristan'a bağlı kantonlara bölünmesini ve Macarlaştırma politikalarının kaldırılmasını savunarak, Banat ve Bácska'yı Macaristan'da tutup düzeni sağlamayı hedefliyordu.⁶³ Etnik çeşitlilik nedeniyle bölgenin aidiyeti tartışmalıydı. Roth, self-determinasyon ilkelerine atıfla meşruiyet aradı. Banat'ın stratejik önemi nedeniyle cumhuriyet Macar Hükümeti'nce hızla tanındı.⁶⁴ Buna karşılık, Rumen Ulusal Partisi (PNR), Aurel Cosma önderliğinde ulusal konsey ve öz savunma birliği kurdu. 1 Aralık 1918'de Alba Iulia Kongresi Banat'ı Romanya'nın parçası olarak kabul etti⁶⁵. Sırlar Temeşvar'da Sırp Ulusal Konseyi

---

⁶⁰ Adrian Webb, *The Routledge Companion to Central and Eastern Europe since 1919* (London: Routledge, 2008), 7.

⁶¹ Uslu, "Macaristan 1918–1919," 43–60. Cumhuriyet ilanı. MNL OL (Macar Ulusal Arşivi Országos Levéltára), Miniszterelnökségi Levéltár (Başbakanlık Arşivi), Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (Bakanlar Kurulu Tutanakları) (K 27), 1918. október 31., 5..

⁶² Cumhuriyet'in ilanında Roth kadar etkili bir diğer isim, askeri bölge komutanı Albay Albert Bartha'ydı. Bartha anılarında ve gazetelere verdiği demeçlerde cumhuriyeti ilan edenin kendisi olduğunu iddia etmiştir. *Népszava*, "A vidék", 1 Kasım 1918, s. 7., *Pesti Napló*, 2 Kasım 1918, s. 4. Kókai, "Illúziók és csalódások," 67

⁶³ Kókai, "Illúziók és csalódások," 68.

⁶⁴ Marchut, "Bánáti Köztársaság," 45.

⁶⁵ Vasile Dudaş ve Lazăr Gruneţeanu, "Contribuția avocaților bănățeni la activitatea consiliilor și gărzilor naționale românești în toamna anului 1918," *Studii de Știință și Cultură*, Suppl.: *Colocoiul Internațional Europa: Centru și margine. Cooperare culturală transfrontalieră* (Arad, 2017), 131–148.

kurup bölgenin Sırbistan'a (SHS) ilhakını savundu. Roth sıkıyönetim ilan etse de cumhuriyetin otoritesi Temeşvar çevresini aşamadı.

Bu gelişmelerin ardından Sırp ordusu 7 Kasım 1918'de Banat, Bácska ve Baranya'yı işgal etmeye başlamış, 17 Kasım'da Temeşvar'ı kontrol altına almıştır. Buna rağmen sivil yönetim olarak Roth'un otoritesi bir süre daha devam etmiştir⁶⁶Sırp Ulusal Konseyi 25 Kasım'da işgal altındaki bölgelerin Sırbistan'a ilhakını ilan etti; bu Romanya'da huzursuzluk yarattı. Romanya-Sırbistan geriliminin çatışmaya dönüşmesi üzerine Fransız işgal kuvvetleri 3 Aralık 1918'de bölgeyi kontrol altına aldı. Belgrad Konvansiyonu uyarınca Roth'un sivil otoritesi kağıt üzerinde sürdü. Banat Ulusal Konseyi 20 Şubat 1919'da feshedildi, Roth görevden alınıp Arad'a kaçtı. Trianon Antlaşması Banat'ı paylaştırdı: doğunun üçte ikisi Romanya'ya, batının üçte biri SHS Krallığı'na bırakıldı; küçük bir bölüm Macaristan'da kaldı.⁶⁷

3.3. Sırp-Macar Baranya-Baja Cumhuriyeti (14 Ağustos 1921 – 21 Ağustos 1921)

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte tarihsel Macaristan topraklarında görülen çok sayıdaki kısa ömürlü "geçici devlet "ten bir diğeri , 14-21 Ağustos 1921 tarihleri arasında Pécs'te ilan edilen ve resmî adı "Baranya-Baja Sırp-Macar Cumhuriyeti" olan devlet olmuştur. Baranya ve çevresi⁶⁸ 13 Kasım 1918 tarihinde imzalanan Belgrad Konvansiyonu⁶⁹ ile Sırp-Hırvat-Sloven (SHS) kuvvetlerince işgal edilmişti. İtilaf Kuvvetleri askeri işgale izin verirken sivil idarenin Macar yönetiminde kalmasını uygun gördü. Ancak Sırp güçler, yerel Slav liderlerle işbirliği yaparak sivil idareyi de kontrol altına almak ve bölgeyi SHS Devleti'ne katmak istedi. 25 Kasım'da Novi Sad'da toplanan Slav "Ulusal

---

⁶⁶ Ljubivoje Cerović, *Sârbii din România: Din Evul mediu timpuriu până în zilele noastre* (Timișoara: Union of Serbs of Romania, 2005), 159–160.

⁶⁷ Reka Marchut, "Bánáti Köztársaság".46-47,Kokai,"Illúziók és csalódások"69-74, Cerović, "Sârbii din România"159-160

⁶⁸ Bácska, Mohaç ve Zigetvar gibi Türk tarihi açısından önemli yerleri içeren, Macaristan'ın güneydoğusunda bir bölgedir. Sırp işgal hattı Szeged-Pécs-Drava doğrultusunda uzanıyordu.

⁶⁹. *Text of Military Convention Between the Allies and Hungary, Signed at Belgrade November 13, 1918, The American Journal of International Law, Supplement: Official Documents, Vol. 13, No. 4, Cambridge University Press, New York, 1919, ss. 399–402.*

Meclis", Baranya, Bácska ve Banat'ın artık Macaristan'a ait olmadığını ilan etti⁷⁰ Ancak bu, 13 Kasım 1918 tarihli ateşkesle uyumsuzdu. Aralık 1918'de bölgeye yeni idareciler atandı; Ocak 1919'da Baranya'da alternatif bir yönetim kuruldu. Mart 1919'da bu çaba ivme kazandı ve Novi Sad'daki "Ulusal Meclis" tüm yetkilerini SHS Krallığı'na devretti. Girişimler sonuç vermeyince, 25 Ağustos 1919'da Barış Konferansı Baranya'nın sadece küçük bir kısmının SHS'de kalacağı nihai sınırları belirledi⁷¹

21 Mart 1919'da kurulan Macar Sovyet Cumhuriyeti, İtilaf destekli işgallere karşı silahlı mücadelede başarısız olarak Budapeşte'nin Rumen işgaliyle yıkıldı. Ardından Horthy'nin aşırı sağcı iktidarı döneminde yaşanan "beyaz terör"⁷² den kaçan Sovyet destekçisi birçok kişi Baranya bölgesine sığınmıştı. Bölgedeki Sırp yöneticiler ise bu kitleye destek vermeyi kendi çıkarlarına uygun gördükleri için onları desteklemekte idi öte yandan bölge halkına SHS devletine katılmak için baskı yapmaya da devam etmekte idiler . Bu desteğin bir sonucu olarak önce günlük *Munkás* (İşçi) gazetesi faaliyete geçmiş, ardından Ocak 1920'de ise sol görüşlü kitlenin desteklediği Pécs Sosyalist Partisi kurulmuştu⁷³

Baranya Bölgesi'nin stratejik önemi, zengin kömür yataklarıydı. Bu nedenle Sırp askeri ve sivil yönetimi bölgeyi boşaltmayı düşünmüyordu. Macaristan'da görece istikrar sağlanınca, 4 Haziran 1920'de Trianon Antlaşması imzalandı; antlaşma gereği Baranya-Baja ve Pécs Macaristan'a bırakıldı. Sırp'lar bunu tehlikeli görüp grev ve sabotajla kararı değiştirmeye çalıştı. İtilaf yetkilileri ikna için temsilciler gönderse de başarılı olamadı. Belgrad hükümeti, Müttefiklerin faaliyetlerini engelleme talimatı verdi; yerel Güney Slav liderler de Macar

---

⁷⁰ Slobodan Bjelica, "Die Teilung des Banats 1918–1919 aus der Perspektive der serbischen Historiografie", *Das Temeswarer Banat: Eine europäische Regionalgeschichte*, ed. Victor Neumann (Berlin: De Gruyter Oldenbourg, 2023), 409–428.

⁷¹ Emil Szűts, *Az elmerült sziget: A Baranyai Szerb–Magyar köztársaság* (Pécs: Pannónia Könyvek, 1991).49-51

⁷² Bodo Béla, "The White Terror in Hungary, 1919–1921", *Austrian History Yearbook*, C. 42 (2011), 133–163.

⁷³ Pécs Sosyalist Partisi'nin kuruluşu ve *Munkás* gazetesi için bk. L. Charles Tihany, *The Baranya Dispute 1918–1921: Diplomacy in the Vortex of Ideologies* (Boulder: East European Quarterly, 1978).

muhaliflerini destekleyerek boşaltmayı geciktirmeye çalıştı⁷⁴. 29-30 Ağustos 1920'de belediye seçimleri yapıldı ve Pécs Sosyalist Partisi lideri Bela Linder⁷⁵ Belediye Başkanı seçildi. Her gün sokaklarında komünistlerin ve devrim destekçilerinin öldürüldüğü Horthy yönetimindeki Macaristan'a bırakılan Baranya-Baja bölgesinde şimdi sosyalistler iktidarda idi⁷⁶. Bu ikili iktidar durumu, işleri daha da karmaşık hale getiriyordu. Seçimlerden sonra Linder, Belgrad hükümeti ile ilişkileri sürdürdü ancak Baranya'ya yerleşecek Macar ordusuna karşı para ve silah desteği bulması imkânsızdı ve bir süre sonra da Linder Sırplar nezdinde güvenilmez biri olarak görülmeye başlandı⁷⁷

1921 yazında Baranya süreci iyice karmaşıklaştı. Sosyalist Parti'nin 29 Mayıs'taki kongresi, SHS Krallığı'ndan "Macaristan'da demokratik bir idare kurulana dek" Baranya'nın korunmasını talep etti. Belgrad yönetimi, komünist tutuklamalarına rağmen, olası Macar işgalinde mültecilere sığınma hakkı vereceğini bildirdi. Bunun üzerine Müttefikler tahliye sorununu çözdü. 2 Temmuz 1921'de Budapeşte'de yapılan toplantıda tahliye için 9 Ağustos kararlaştırıldı; İngiliz Albay Gosset süreci denetlemek üzere Pécs'e gönderildi⁷⁸

14 Ağustos 1921'de Sosyalist Parti, tüm sendikaların katılımıyla bir kongre ve halk meclisi topladı. Amaç, işçilerin geçimini güvence altına almak ve Pécs halkının Horthy yönetimine girmesini engellemektir. Yaklaşık 15.000 kişinin katıldığı toplantıda, ekonomik kararlar beklenirken, coşkulu konuşmacılar silahlı savunma çağrısı yaptı. Ressam Petar Dobrović de bölgeyi silahlarla savunmayı önerdi: *"60.000 köylünün ve 50.000 işçinin hayatı tehlikede. Burası doğduğumuz, yaşamak istediğimiz topraklar. İtilaf gelebilir: 100.000 insanın hayatı mahvedilemez. Maden bizim, hayat bizim ve dünyaya kendi kaderimizi belirlemek, Macar-Sırp Baranya Cumhuriyeti'ni buradan ilan etmek istediğimizi ilan etmenin*

---

⁷⁴ Árpád Hornyák, "A szerb megszállás Baranyában 1918–1921", *História*, S. 2010/9–10 (2010), 49–54., Szűts, *Az elmerült sziget* 76-80

⁷⁵ Tamás Révész, *Nem akartak katonát látni? A magyar állam és hadserege 1918–1919-ben* (Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2019), 27.

⁷⁶ László Gulyás, "A Baranyai–Szerb Magyar Köztársaság", *A szerbek Magyarországon, 1918–1921*, ed. István Zombori (Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközössége ve Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 2016), 105–112.

⁷⁷ Döneme ait bir hatıratla ilgili olarak Pécs Belediye Başkanı Andor Nendtvich'in 5 Ağustos 1921 tarihli Mektubu için Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára (MNL BaML) IV. 1406. n. *Pécs szerb megszállásának iratai. Nendtvich Andor pécsi polgármester Sásdon írt jelentései a miniszterelnöknek a pécsi helyzetről. XXVI. Sásd, 1921. augusztus 5.*

⁷⁸ E.Szűts, *Az elmerült sziget*, 154-159

zamanının geldiğini hissediyorum."* Sonunda Macar-Sırp Baranya Cumhuriyeti ilan edildi.⁷⁹ Kalabalık coşkuyla kararı onayladı, Dobrović yürütme komitesinin başkanı seçildi. Komite Macaristan'ın 1918'deki Halk Devrimi'nin lideri Mihály Károlyi'yi davet etmeye, Belgrad'dan destek istemeye ve Müttefik kuvvetler misyonuna bildirimde bulunmaya karar verdi ve fakat bu girişimlerden sonuç çıkmadı. Ne Károlyi Pécs'e ulaşabildi, ne de Belgrad açık bir destek verebildi. Müttefik güçler ise bu girişimi ciddiye alınmayacak bir macera olarak değerlendirdi⁸⁰.

Cumhuriyet yalnızca Pécs ile sınırlı kalmadı; Mohaç, Siklós, Szigetvár ve Baja gibi şehirlerde de halk toplantıları yapıldı ve bağlılık ilan edildi. Baja'da kurulan komiteye katılım düşüktü ve SHS Krallığı'nın desteği belirsizdi. Yugoslav basını cumhuriyeti övse de Macaristan tanımadı; SHS olası bir çatışmayı göze almayınca girişim sonuçsuz kaldı.

SHS Krallığı'nın çekimser tavrı sonrası Müttefik Komiserlik sürecin işletilmesine karar verdi ve 20-21 Ağustos'ta resmî devir teslim işlemleri yapıldı. SHS ordusunun kuvvetleri bölgeyi boşaltırken olası bir silahlı direnişe karşı Macar ordusu 48 saatlik bir bekleyişten sonra Baranya bölgesine girdi ve kontrolü ele aldı. Böylece Baranya Sırp-Macar Cumhuriyeti sekiz günlük kısa ömrünün ardından tarihe karıştı⁸¹

3.4. Lajtabánság Cumhuriyeti (4 Ekim 1921- 5 Kasım 1921)

Orta ve Doğu Avrupa'da, I. Dünya Savaşı sonrasında çökmekte olan imparatorlukların sınır bölgelerinde paramiliter gruplar tarafından kurulan askeri devletler, küçük savaşların ya da Bolşevizm'e tepkinin bir yan ürünüydü. İktidarlarını gazilere ve "savaş gençliği "ne dayandıran genç subayların öncülüğündeki bu rejimlere, Gabriele D'Annunzio 'nun Fiume Özgür Devleti ile Alman Freikorps 'ların Baltık'taki kısa ömürlü egemenlikleri de dahildir ⁸². 4 Haziran 1920 yılında imzalanan Trianon Antlaşması, Macaristan açısından ağır

---

⁷⁹ 15 ağustos günü yaşananlar, gösteriler ve yapılan çeşitli konuşmalar sonrası Cumhuriyet ilanının tam metni için bkz . *Munkás* ,16 Ağustos 1921, 1-3, *Magyar Ujság* 15 Ağustos 1921, 1-2

⁸⁰ Árpád Hornyák, "A szerb megszállás 49–54.,. Szűts, *Az elmerült sziget* 168-172

⁸¹E.Szűts, *Az elmerült sziget...*,ss.180-187

⁸² Robert Gerwarth, *The Vanquished: Why the First World War Failed to End, 1923–1923* (London: Allen Lane, 2016).

toprak kayıplarına yol açmış; ülke topraklarının üçte ikisi çevresinde yeni kurulan devletlere bırakılmıştı. Bu kayıplar arasında Batı Macaristan (daha sonra Burgenland adını alacak olan bölge) da Avusturya'ya verilmişti. Bu karar, Macaristan'da geniş bir hoşnutsuzluğa yol açtı ve 1921 yazında Batı Macaristan'da silahlı bir ayaklanma başladı. Ayaklanmanın en dikkat çekici sonucu, 4 Ekim 1921'de ilan edilen ve yaklaşık bir ay süren Lajtabánság (Leitha-Banlığı) Cumhuriyeti oldu.

Avusturya'da imparatorluğun çöküşü sonrası kurulan Alman-Avusturya Cumhuriyeti, nüfusu çoğunlukla Alman olan Batı Macaristan'da hak iddia ediyordu. Trianon Antlaşması uyarınca, Macar çoğunluklu Sopron da dahil Batı Macaristan'ın büyük kısmı Avusturya'ya devredilecekti. Macar hükümeti bu kararı kabullenmek zorunda kalsa da, toprak kaybını önlemek için girişimlerde bulundu. Başbakan Bethlen, 28 Nisan 1921'deki bakanlar kurulunda üç strateji geliştirdi: diplomatik yollarla Sopron'u kurtarmak, silahlı direniş örgütlemek veya D'Annunzio'nun Fiume'sine benzer bir özerk yapı kurmak⁸³. Nihayetinde ikinci ve üçüncü seçenekler devreye girdi. Macaristan'da 1919'daki Macar Sovyet Cumhuriyeti'nin çöküşünden sonra, eski subaylar çeşitli paramiliter birlikler kurmuşlardı. Bunların en ünlüsü, Pál Prónay liderliğindeki Rongyos Gárda (Yıpranmış/Paçavralı Muhafızlar) idi. Bu birlik, başlangıçta solcu sempaticizana yönelik "beyaz terör" eylemleriyle tanınmıştı.⁸⁴ Prónay daha sonra Batı Macaristan'ı Avusturya'ya teslim etme planlarına karşı çıkmak için bu Macar hükümetinin gizli desteğiyle bu birliğı yeniden örgütledi.

29 Ağustos 1921'de bölgenin Avusturya'ya teslimi yaklaşırken, Macaristan uluslararası baskıyla askerlerini çekti. Bu otorite boşluğundan yararlanan Pál Prónay ve diğeri eski subaylar, "Batı Macaristan'ı kurtarma" vaadiyle destekçi toplayıp gizli silah depoları kurarak direniş örgütledi⁸⁵. 28 Ağustos 1921'de Ágfalva yakınlarında başladı. Prónay'ın adamları ve Héjjas Iván liderliğindeki

---

⁸³ Magyar Nemzeti Levéltár (= MNL), Országos Levéltár W 12 1921. 04. 28. Minisztertanácsi

jegyzőkönyvek, 7, Tamás Révész, "Lajtabánság: katonaállam erőszak nélkül?", *Kérészállamok: Átmeneti államalakulatok*, 263-283, Dominique Kirchner Reill, *The Fiume Crisis: Life in the Wake of the Habsburg Empire* (Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2020),.

⁸⁴ Gergely Bödök, *Vörös- és fehérterror Magyarországon (1919–1921)* (Doktora Tezi, Eszterházy Károly Egyetem, 2018), Bodo Bela, "The White Terror" 133 vd.

⁸⁵ Bálint István János, *A Rongyos Gárda harcai, 1919–1939* (Budapest: Magyar Ház, 1999).

"Alföld Tugayı", bölgeye girmeye çalışan Avusturya jandarma birliklerine saldırdı⁸⁶. "Ágfalva Muharebesi" olarak bilinen çatışmada, yaklaşık 400 kişilik Avusturya kuvveti geri püskürtüldü. Bu çatışmalarda bölgedeki Madencilik ve Orman fakültesi öğrencileri de Alföld Tugayı'na destek olmuşlardır. Macar Akademisyen Dr. Gabor Fodor'un yakında çıkacak "*Sınırları Aşan Osmanlılar*" isimli kitabı ile ilgili verdiği bilgilere dayanarak 1912 tarihinde eğitim veya çalışmak için Macaristan'a gelmiş Türk gençlerinden Maden Mühendisliği öğrencisi Giritli Hüseyin İbrahim Hilmi de çatışmalara aktif olarak katılmıştır⁸⁷. Başarının ardından isyancılar Batı Macaristan'ın büyük kısmını ele geçirdi. Avusturya'nın 8.000 olarak tahmin ettiği isyancı sayısı gerçekte 500-600 civarındaydı. Bunların yaklaşık 100'ü, H. Hilmi Duriç liderliğindeki Boşnak ve Arnavut gönüllülerden oluşuyordu. 7 Eylül'e kadar isyancılar Sopron dahil tüm Batı Macaristan'a hakim oldu⁸⁸. Macar hükümeti, resmen ayaklanmadan uzak dursa da, Prónay ve adamlarının faaliyetlerine zımni onay verdi.

Avusturya kuvvet kullanarak bölgeyi teslim alamayacağını anladığında devreye giren Müttefik Devletlerin baskısı ve Bethlen hükümetinin İtalya'nın arabuluculuğu için uluslararası diplomatik girişimleri sonucunda, Macar düzenli ordusu 3 Ekim 1921'de Batı Macaristan da sahip olduğu bölgeyi tarihinde boşattı⁸⁹. Ancak Prónay ve isyancıları bunu kabul etmedi. Ertesi gün, 4 Ekim 1921'de, Felsőőr (Oberwart) kasabasında bağımsız Lajtabánság Cumhuriyeti'ni ilan ettiler. Prónay kendisini "bán" (vali) olarak atadı ve başkenti Felsőőr yaptı.⁹⁰ Yeni devletin yönetim yapısı hızla oluşturuldu. Hükümetin kısa sürede kendi posta pullarını basması, bir çeşit "bağımsızlık" sembolizmi yaratma

---

⁸⁶ Rendeleti közlöny 42. szám; Politikátörténeti Intézet Levéltára VI.973. Prónay Pál naplója II. Rész 489-491.

⁸⁷ Sopron Üniversitesi Merkez Arşivi'nde (SoE KL) SOE KL 2.c. 647/1920, 740/1920 (SoE KL) 371/1922

⁸⁸ ifj. Sándor Sarkady, "Civitas Fidelissima. Felkelés és népszavazás – Hogyan lett Sopron a leghűségesebb város?", *Rubicon Történelmi Magazin*, S. 205-206 (2010/4-5), 44-52

⁸⁹ Bokros Gábor "A Lajtabánság", *Új Honvédségi Szemle*, (Temmuz 1995), 25-29.

⁹⁰ HL, II. 1243. 1. d. 47. melléklet. Szombathelyi katonai parancsnokság helyzetnaplója, 1921. okt. Mária Ormos, *Civitas fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921* (Győr: Gordiusz Lap és Könyvkiadó Vállalat, 1990), 128.

abasının bir parçasıydı.⁹¹ Ancak devletin mali kaynakları son derece sınırlıydı. Prónay, anılarında "Batı Macaristan'ı kurtarmak için bağımsız Lajtabánság kurdum" diye yazmıştır. Lajtabánság 'ın kuruluş bildirgesi, Wilson'un self-determinasyon ilkelerine atıfta bulunarak Avusturya "Bolşevizm'ine karşı bağımsızlığını meşrulaştırmaya çalıştı.⁹² Ancak bu söylem ile gerçeklik arasında büyük bir fark vardı. Prónay başlangıçta, D'Annunzio' nun Fiume 'deki eylemine benzer bir şekilde, bağımsız bir devlet kurarak uluslararası kamuoyunu etkilemeyi ve nihayetinde bölgenin Macaristan'a geri verilmesini sağlamayı hedefliyordu. Bethlen hükümeti bağımsızlık ilanını desteklemedi ve basına haber yasağı koydu. Ayrıca Prónay'ın otoritesi isyancı gruplar arasında bile tam kabul görmedi; Iván Héjjas, István Friedrich ve Viktor Maderspach gibi rakip liderler, Lajtabánság'ın etkili bir yönetim kurmasını engelledi ⁹³

Müttefiklerin baskısıyla Bethlen, İtalya'nın arabuluculuğunda 11-12 Ekim 1921'de Venedik'te Avusturya ile müzakereye başladı. Macaristan isyancı birliklerini geri çekmeyi kabul etti; karşılığında Sopron'da plebisit yapılmasına izin verildi. Bu Bethlen için büyük bir diplomatik başarıydı. Prónay geri çekilmeyi reddetti ancak mali ve uluslararası destekten yoksundu. Bethlen bağımsızlık ilanını kınadı, hükümet birlikleri bölgeye girdi; "devlet" 5 Kasım 1921'de sona erdi. 14 Aralık'taki plebisitte halkın %65'i Macaristan'da kalma yönünde oy kullandı. Sopron "Civitas Fidelissima" unvanını alarak Macaristan'da kaldı; Batı Macaristan (Burgenland) Avusturya'ya verildi. Lajtabánság ne uluslararası ne de Macar hükümeti tarafından tanındı⁹⁴.

---

⁹¹ Tamás Révész, "Lajtabánság: katonaállam erőszak nélkül?", *Kérészállamok: Átmeneti* 263-283

⁹² Prónay Pál, *A határban a halál kaszál... Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből*, ed. Szabó Ágnes és Pamlényi Ervin (Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1963),272-279

⁹³ Tamás Révész, "The Land of Peace? The 1921 Borderland Conflict of Burgenland in the International Context", *Hungarian Studies*, C. 34, S. 2 (2020), 194–213.

⁹⁴Mária Ormos, *Civitas fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921* (Győr: Gordiusz Lap és Könyvkiadó Vállalat, 1990) Magda Ádám, György Litván ve Mária Ormos (ed.), *Documents d'archives français sur l'histoire du bassin des Carpates, 1918-1932*, Vol. III: Juillet 1920-Décembre 1921 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1999), Doc. Nos. 284–310., Arnold Suppan, "Saint-Germain and Trianon, 1919–1920: The Imperialist Peace Order in Central Europe", *West Bohemian Historical Review*, C. X, S. 1 (2020), 65.

4. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Karşılaştırmalı analiz, her iki coğrafyadaki geçici devletlerin ortak özelliklerini ve farklı sonuçlarını ortaya koymaktadır. Wilsoncu ve/veya Leninist söylemlerin meşruiyet kaynağı olarak benimsenmesi, imparatorlukların çöküşüyle oluşan otorite boşluğu, sınır bölgelerinin jeopolitik kırılganlığı ve yerel kongre/konsey/paramiliter örgütlenmeler bu oluşumların ortak kaderidir. Karşılaştırma parametreleri dikkate alındığında meşruiyet tüm vakalarda kendi yorumları ile Wilsoncu ve buna eklenen çok katmanlı ideolojik söyleme dayanmaktadır; Doğu Avrupa'da Leninist söylem de ek ideolojik referans olmuş; Banat'taki sosyalist etkiler, Baranya-Baja'nın işçi hareketine dayalı karakteri ve Şark-ı Kârib Çerkes Cemiyeti liderlerinin sol çevrelerle ilişkileri bu çok katmanlılığı yansıtır. Tüm örneklerde self-determinasyon söylemi ile işgal koşulları arasındaki çelişki geçici devlet örneklerinin sonunu getirmektedir. Yerel siyasal irade Türkiye'de daha homojen, Macaristan'da ise oldukça parçalıdır. İdarî teşkilatlanmaya bakıldığında dönemsel ve jeopolitik şartlara göre değişim göstermektedir. İç dinamikler-dış müdahale dengesi tüm örneklerde dış müdahale lehine bozulmuş, tasfiye biçimi ve siyasal miras açısından ise Türkiye'deki örneklerin Millî Mücadele'yi hem destekleyerek hem de karşıtlık algısını tahkim edip dolaylı olarak besleyerek Cumhuriyet anlatısına girmesi, Macar örneklerinin ise unutulması veya irredentist söyleme zemin hazırlaması ile ayrılmıştır.

Benzerlikle itibarıyla Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının çöküşü, merkezî otoriteleri işlevsizleştirmiş; İstanbul'un işgali ve Budapeşte'nin siyasal krizi yerel aktörlere hareket alanı açmıştır. Bu boşluk, Kars'ta şûraları, Trakya'da kongreleri, Banat'ta sosyalist belediye yönetimini, Hutsul 'da savaş gazilerinin halk konseyini ve Batı Macaristan'da paramiliter birlikleri doğurmuştur. Geçici devletlerin neredeyse tamamı sınır bölgelerinde ortaya çıkmış; bu konum onları işgallere açık hale getirmiş ve komşu ulus devletlere katılma ya da koparılmalara direnme ikilemiyle şekillendirmiştir. Kars Ermeni-Gürcü baskısına, Trakya Bulgar-Yunan tehdidine, Hutsul Ukrayna-Romanya-Çekoslovakya üçgeninde, Banat Romanya-Sırp yayılmasının odağında, Baranya-Baja Sırp işgali ile Macaristan'ın geri çekilmesi arasında, Lajtabánság ise Avusturya ve Müttefiklerin baskısı altında biçimlenmiştir. Bütün bu oluşumlar kısa ömürlü olmuş: Kars Hükümeti 1919'da İngilizlerce dağıtılmış, Trakya-Paşaeli Cemiyeti 1920'de Yunan işgaliyle etkisiz kalmış, Çerkes Cemiyeti 1921'de

tasfiye edilmiş; Macaristan'da Banat birkaç ay, Hutsul kısa sürede, Baranya-Baja sekiz gün, Lajtabánság ise bir ay varlık gösterebilmiştir.

Farklılıklar ise kimlik zemini, toplumsal katılım biçimi ve siyasal mirasın sahiplenilmesinde belirgindir. Türkiye'deki örnekler Osmanlı-İslam kimliği etrafında homojen bir yapı sergilemiş ve geniş tabanlı kongrelerle örgütlenmiştir. Macaristan'daki oluşumlar ise parçalı kimlik yapısına sahiptir: Banat'ta çok etnikli elit uzlaşması, Hutsul 'da bölgesel Rusyn kimliği, Baranya-Baja'da sosyalist ideoloji, Lajtabánság 'da paramiliter milliyetçilik öne çıkmış, halk desteği ise sınırlı kalmıştır. Bu ayrımın temelinde, Türkiye'de Sevr'in reddedilerek Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması, Macaristan'da ise Trianon'un dayattığı bölünmüşlük yatmaktadır. Türkiye'de geçici devletler, Tanör'ün deyişiyle Millî Mücadele'nin bir "laboratuvarı" olarak Cumhuriyet anlatısına eklenirken, Macaristan'daki benzer deneyimler kayıp ve parçalanmayı çağrıştırdığı için büyük ölçüde unutulmuştur.

Sonuç olarak, geçici devletler imparatorluk çöküşünün yarattığı siyasal boşlukta birer deney alanı işlevi görmüş; merkezî iktidarın yeniden inşasına ve ulus-devlet süreçlerine dair ipuçları sunmuştur. Bu deneyimler, self-determinasyon ilkesinin tek tip sonuç doğurmadığını, yerel dinamikler, kimlik bütünlüğü, liderlik kapasitesi ve uluslararası güç dengelerinin belirleyici olduğunu göstermektedir. Gelecek araştırmalar için benzer oluşumların Baltık, Orta Doğu gibi diğer imparatorluk sonrası coğrafyalarda karşılaştırmalı olarak incelenmesi, mikro-tarihsel analizlerin artırılması ve bu oluşumların toplumsal hafızadaki yerinin disiplinlerarası yöntemlerle araştırılması önerilmektedir. Özellikle Türkiye'de Millî Mücadele odaklı literatürün gelişimi dikkate alındığında, karşılaştırmalı ve mikro-tarihsel çalışmaların sayısının artması bilimsel birikime önemli katkılar sağlayacaktır.

Кайнакча

I. Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH.M.B.HPS.M/34-100-01.

BOA, HSD.CBYR.03/83-39.

BOA, HSD.CBYR.3/83-41.

BOA, HSD.CBYR.3/83-1-43.

Державний архів Закарпатської області (DAZO) (Ukrayna Transkarpatya Bölge Devlet Arşivi)

DAZO, f. 1555, op. 2, spr. 47.

DAZO, f. 1148, op. 1, spr. 47.

Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (TsDAVO Ukrayny) (Ukrayna Yüksek Otoriteler ve Yönetim Devlet Arşivi)

TsDAVO Ukrayny, f. 3505, op. 1, spr. 35, s. 169.

TsDAVO Ukrayny, f. 1429, op. 1, spr. 5, s. 5.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) (Macaristan Ulusal Arşivi)

MNL OL, Miniszterelnökségi Levéltár (Başbakanlık Arşivi),
Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (Bakanlar Kurulu Tutanakları) (K 27),
31 Ekim 1918, 5.

MNL OL, Országos Levéltár W 12, 28 Nisan 1921, Minisztertanácsi
jegyzőkönyvek, 7.

Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára (MNL BaML) (Macaristan Ulusal Arşivi Baranya İl Arşivi)

MNL BaML, IV. 1406. n. Pécs szerb megszállásának iratai (Pécs'in Sırp İşgaline Ait Belgeler). Nendtvich Andor pécsi polgármester Sásdon írt

jelentései a miniszterelnöknek a pécsi helyzetról, XXVI. Sásd, 5 Ağustos 1921.

Hadtörténelmi Levéltár (HL) (Askerî Tarih Arşivi)

HL, II. 1243. 1. d. 47. melléklet. Szombathelyi katonai parancsnokság helyzetnaplója, 1921. okt.

Politikatörténeti Intézet Levéltára (Siyasi Tarih Enstitüsü Arşivi)

Politikatörténeti Intézet Levéltára, VI.973. Prónay Pál naplója II. Rész, 489-491.

Soproni Egyetem Központi Levéltár (SoE KL) (Sopron Üniversitesi Merkez Arşivi)

SoE KL, 2.c. 647/1920.

SoE KL, 2.c. 740/1920.

SoE KL, 371/1922.

The National Archives of the United Kingdom (TNA) (Birleşik Krallık Ulusal Arşivi), Kew

TNA, Foreign Office (FO): General Correspondence from the British Legation and Consulates in Greece, FO 286.

II. Resmî Yayınlar

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı. *İstiklal Harbinde Ayaklanmalar*. Türk İstiklal Harbi Serisi, C. 6. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1974.

TBMM. *Zabıt Ceridesi*. I. Devre, C. 7. Ankara: TBMM Matbaası, t.y.

Text of Military Convention Between the Allies and Hungary, Signed at Belgrade November 13, 1918. The American Journal of International Law, Supplement: Official Documents, Vol. 13, No. 4. New York: Cambridge University Press, 1919. 399–402.

Rendeleti közlöny 42. szám.

III. Kitap, Kitap Bölümü ve Makaleler

- Ablonczy, Balázs. “Kérészállam – Egy fogalom lehetséges megközelítései.”
In *Kérészállamok: Átmeneti államalakulatok a történelmi Magyarország területén (1918–1921)*, edited by V. Szeghy-Gayer and C. Zahorán, 19-32. Budapest: Ludovika University Press, 2022.
- Ádám, Magda, Litván, György, ve Ormos, Mária (ed.). *Documents d’archives français sur l’histoire du bassin des Carpates, 1918-1932*. Vol. III: juillet 1920 - decembre 1921. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1999.
- Akıncı, İbrahim Ethem. *Demirci Akıncıları*. 4th ed. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020.
- Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 1983.
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*. Cilt 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019.
- Bálint István János. *A Rongyos Gárda harcai, 1919–1939*. Budapest: Magyar Ház, 1999.
- Batıbey, Kemal Şevket. *Batı Trakya Türk Devleti (1919–1920)*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2000.
- Bernhard, Michael N., and Daniel O’Neill. “Comparative Historical Analysis.” *Perspectives on Politics* 19, no. 3 (2021): 699-704.
- Bıyıkhoğlu, Tevfik. *Trakya’da Millî Mücadele*. Cilt 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1955.
- Bjelica, Slobodan. “Die Teilung des Banats 1918–1919 aus der Perspektive der serbischen Historiografie.” *Das Temeswarer Banat: Eine europäische Regionalgeschichte*. Herausgegeben von Victor Neumann. Berlin: De Gruyter Oldenbourg, 2023. 409–428.
- Bodo, Béla. “The White Terror in Hungary, 1919–1921.” *Austrian History Yearbook* Cilt 42 (2011): 133–163.
- Bokros Gábor. “A Lajtabánság.” *Új Honvédségi Szemle* (Temmuz 1995): 25-29.
- Bödök Gergely. *Vörös- és fehérterror Magyarországon (1919–1921)*. Doktori (PhD) tez, Eszterházy Károly Egyetem, 2018
- Budak, Mustafa. *Misak-ı Milli’den Lozan’a: İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası*. 5th ed. İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

- Caspersen, Nina. *Unrecognized States: The Struggle for Sovereignty in the Modern International System*. Cambridge: Polity Press, 2012.
- Cerović, Ljubivoje. *Sârbii din România: Din Evul Mediu timpuriu până în zilele noastre*. Timișoara: Union of Serbs of Romania, 2005.
- Cohen, Deborah O. "Introduction: Comparative History, Cross-National History, Transnational History – Definitions." In *Comparison and History: Europe in Cross-National Perspective*, 9-15. New York: Berghahn Books, 2004.
- Conrad, Sebastian. "Double Marginalization: A Plea for a Transnational Perspective on German History." In *Comparative and Transnational History: Central European Approaches and New Perspectives*, edited by Heinz-Gerhard Haupt and Jürgen Kocka, 52-76. New York: Berghahn Books, 2009.
- Dayı, Esin. *Elviye-i Selâse' de Millî Teşkilatlanma*. Erzurum: Kültür Eğitim Kitabevi, 1997.
- Dudaș, Vasile, and Lucian Grunețeanu. "Contribuția avocaților bănățeni la activitatea consiliilor și gărzilor naționale românești în toamna anului 1918." *Studii de Știință și Cultură*, Special Issue (2017): 131-148.
- Eckhart, Ferenc. *Macaristan Tarihi*. Çev İbrahim Kafesoğlu. 5th ed. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010.
- Elliott, John H. *National and Comparative History*. Oxford: Oxford University Press, 1991.
- Erdaş, Nilgün. *Millî Mücadele Döneminde Kafkas Cumhuriyetleri ile İlişkiler*. Ankara: Genelkurmay ATASE Başkanlığı, 1994.
- Erdoğan, Teyfur. "Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi ve Eleştirisi." *İnsan ve Toplum* 11, no. 4 (2021): 157-199.
- Esengin, Kenan. *Millî Mücadelede İç Ayaklanmalar*. İstanbul: Ağrı Yayınları, 1975.
- Fedinec, Csilla, and Imre Szakal. "Одне з державних утворень карпатських русинів – Гуцульська Республіка." *Rusin* 64, no. 2 (2021): 115-134.
- Florea, Adrian. "De Facto States: Survival and Disappearance (1945–2011)." *International Studies Quarterly* 58, no. 4 (2014): 724-737.
- Fortna, Benjamin C. *The Circassian: A Life of Eşref Bey, Late Ottoman Insurgent and Special Agent*. London: Hurst, 2016.
- Gerwarth, Robert. *The Vanquished: Why the First World War Failed to End, 1917–1923*. London: Allen Lane, 2016.

- Gingeras, Ryan. *Dertli Sahiller: Şiddet, Etnisite ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.
- Gökdemir, Ali E. *Cenûb-i Garbî Kafkas Hükûmeti*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1998.
- Göker, Eylem A. "Erken Cumhuriyet Döneminde Demografik Mühendislik ve Devlet İnşa Pratikleri: Gönen–Manyas Çerkes Sürgünü." *Mülkiye Dergisi* 43, no. 4 (2019): 681-706.
- Griffiths, Ryan D. *Age of Secession*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Gulyás, László. "A Baranyai–Szerb Magyar Köztársaság." *A szerbek Magyarországon, 1918–1921*. Szerkesztette István Zombori. Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközössége ve Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 2016. 105–112.
- Güner, Zekai. *Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918 – 13 Mayıs 1920)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998
- Hajdu, Tibor. *The Hungarian Soviet Republic*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979.
- Halıcı, Şaduman. *Ethem*. İstanbul: E Yayınları, 2016.
- Halıcı, Şaduman. "İstihbarat Raporları Işığında Saruhan Mebusu Yüzellilik Reşit Bey'in Sürgün Yılları." *History Studies: International Journal of History* 10, no. 3 (2018): 79-105.
- Hornyák, Árpád. "A szerb megszállás Baranyában 1918–1921." *História* Sayı 2010/9–10 (2010): 49–54.
- Hornyák, Árpád. "A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság." *Kérészállamok. Átmeneti államalakulatok a történelmi Magyarország területén (1918–1921)*. Szerkesztette V. Szeghy-Gayer ve C. Zahorán. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022. 353–369.
- Kamil, İbrahim. "Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Trakya'da Millî Mücadele." *Çanakkale Tarih ve Toplum Araştırmaları Dergisi* Cilt XVII, Sayı 35 (2017): 87–95.

- Kamil, İbrahim. "Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Batı Trakya'da Fransız İdaresi (1919–1920)." *Türkiye 1918–1923 Millî Mücadelenin Yerel Tarihi*. Cilt 10: Edirne – Kırklareli – Tekirdağ. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2023. 409–433.
- Klochurak, Stepan. *До волі. Спомини*. New York: Karpatsky Soyuz, Inc., 1978.
- Kókai, Sándor. "Illúziók és csalódások: a Bánsági Köztársaság." *Közép-Európai Közlemények* 2, no. 2-3 (2009): 63-74.
- Kolstø, Pål. "The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States." *Journal of Peace Research* 43, no. 6 (2006): 723-740.
- Kurat, Akdes Nimet. *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.
- Kutay, Cemal. *Çerkez Ethem Dosyası*. Cilt. 1. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1977.
- Magocsi, Paul Robert. "Nation-Building or Nation Destroying? Lemkos, Poles, and Ukrainians in Contemporary Poland." *The Polish Review* 35, no. 3-4 (1990): 197-209.
- Magocsi, Paul Robert. "Mapping Stateless Peoples: The East Slavs of the Carpathians." *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes* 39, no. 3-4 (1997): 301-331.
- Magocsi, Paul Robert. *A History of Ukraine*. 2nd ed. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2010.
- Mann, Bernhard. *Die baltischen Länder in der deutschen Kriegszielpublizistik 1914–1918*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1965.
- Marchut, Réka. "Bánáti Köztársaság: valóság vagy legenda?" In *Kérészállamok: Átmeneti államalakulatok a történelmi Magyarország területén (1918–1921)*, edited by V. Szeghy-Gayer and C. Zahorán, 35-55. Budapest: Ludovika University Press, 2022.
- Mushinka, Mykola. "Взаємини Гуцульської Республіки із Західноукраїнською Народною Республікою." *Галичина* 32 (2019): 104-112.
- Ormos, Mária. *Padovától Trianonig, 1918-1920*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1983.
- Ormos, Mária. *Civitas fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921*. Győr: Gordiusz Lap és Könyvkiadó Vállalat, 1990.

- Özkaya, Yücel. *İstiklal Harbinde Yararlı ve Zararlı Cemiyetler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2011.
- Pahiria, Oleksandr. “ЗУНР і національно-визвольний рух на Закарпатті у 1918-1919 роках.” *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 31 (2018): 100-127.
- Palabıyık, Serdar. “Broadening the Horizons of the ‘International’ by Historicizing It: Comparative Historical Analysis.” *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace* 8, no. 2 (2019): 307-325.
- Pavlyuk, O. “ЗУНР і політика Угорщини.” *Україна в минулому* 7 (1995): 33-34.
- Pegg, Scott. *International Society and the De Facto State*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Prónay Pál. *A határban a halál kaszál... Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből*. Szerkesztette Szabó Ágnes és Pamlényi Ervin. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1963.
- Puškaš, Andrej. *Civilizaciâ ili varvarstvo: Zakarpat'e 1918–1945*. Moscow: Evropa, 2006.
- Reill, Dominique Kirchner. *The Fiume Crisis: Life in the Wake of the Habsburg Empire*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2020.
- Révész, Tamás. *Nem akartak katonát látni? A magyar állam és hadserege 1918–1919-ben*. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2019.
- Révész, Tamás. “Lajtabánság: katonáállam erőszak nélkül?” *Íçinde Kérészállamok: Átmeneti államalakulatok a történelmi Magyarország területén (1918–1921)*, Szerkesztette V. Szeghy-Gayer ve C. Zahorán, 263-283. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022.
- Révész, Tamás. “The Land of Peace? The 1921 Borderland Conflict of Burgenland in the International Context.” *Hungarian Studies* 34, no. 2 (2020): 194–213.
- Sarkady Sándor Ifj. “Civitas Fidelissima. Felkelés és népszavazás – Hogyan lett Sopron a leghűségesebb város?” *Rubicon Történelmi Magazin*, no. 205-206 (2010/4-5): 44-52.
- Suppan, Arnold. “Saint-Germain and Trianon, 1919–1920: The Imperialist Peace Order in Central Europe.” *West Bohemian Historical Review X*, no. 1 (2020): 39–65.

- Szűts, Emil. *Az elmerűlt sziget: A Baranyai Szerb–Magyar kűztársaság*. Pécs: Pannónia Kűnyvek, 1991.
- şener, Cemal. *Çerkes Ethem Olayı*. Istanbul: Ant Yayınları, 1994.
- Tanűr, Bűlent. *Tűrkiye’de Kongre İktidarları (1918–1920)*. Istanbul: Afa Yayınları, 1992.
- Taşkıran, Cemal. “Millű Műcadele Sırasında Yunanlıların Tűrk Halkını Bűlme Giriřimlerine Ait İki Belge.” *Askerű Tarih Bűlteni* 40 (1996): 67-78.
- Tihany, L. Charles. *The Baranya Dispute 1918–1921: Diplomacy in the Vortex of Ideologies*. Boulder: East European Quarterly, 1978.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Tűrkiye’de Siyasal Partiler*. Vol. 2. Istanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Turan, řerafettin. *Tűrk Devrim Tarihi*. Vol. 1: İmparatorluęun Çűkűřűnden Ulusal Direniře. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2017.
- Tűtűncű, Gűlsűm, and Neslihan Őnal. “Karřılařtırmalı Tarih: Doęuřu, Geliřimi, Metodolojisi ve Tűrkiye’deki Durumu.” *Al Farabi International Journal on Social Sciences* 3, no. 4 (2019): 79-93.
- Ural, Selçuk. “Millű Műcadele’nin Bařlarında Doęu’da Millű Teřkilatlanma ve Hususiyetleri.” *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 13 (2012): 59-81.
- Uslu, Ateř. “Macaristan 1918–1919: Burjuva Devriminden Proletarya Diktatűrlűęűne Geçiř ve Kont Mihály Károlyi.” *Praksis* 18 (2009): 43-60.
- űnal, Muhittin. *Kurtuluř Savařında Çerkeslerin Rolű*. Ankara: Cem Yayınevi, 1996.
- Venizelos, Eleutherios. *Greece before the Peace Congress of 1919: A Memorandum Dealing with the Rights of Greece*. Oxford: Oxford University Press, 1919.
- Volkman, Hans-Erich. *Die deutsche Baltikumpolitik zwischen Brest-Litovsk und Compiègne: Ein Beitrag zur Kriegszieldiskussion*. Cologne–Vienna: Bűhlau Verlag, 1970.
- Vűlgyes, Iván. *The Hungarian Soviet Republic, 1919*. Stanford: Hoover Institution Press, 1971.
- Webb, Adrian. *The Routledge Companion to Central and Eastern Europe since 1919*. London: Routledge, 2008.

IV. Sűreli Yayınlar ve Gazeteler

Belgelerle Tűrk Tarihi Dergisi. Sayı 43. İstanbul: D.M.K.G. Vakfı Yayınları, 2000

(ATAD)

İ. Ersan Bengisu

Birinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye ve Macaristan'da Geçici Devlet Oluşumları (1918–1921)
Karşılaştırmalı Tarihsel Analiz

Magyar Ujsag, 15 Ağustos 1921, 1-2.

Munkás, 16 Ağustos 1921, 1-3.

Népszava, 1 Kasım 1918, 7.

Pesti Napló, 2 Kasım 1918, 4.

(ATAD)

- 175 -